Масса а мехкашкара пролетареш, вIашагIкхета!

ШОАТТА, 31 ДЕКАБРЬ 1966 шу № 157 (4325).

Мах 2 кап.

СЕРДАЛО

(«Свет»)

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГIалгIай обкома Нохч-ГIалгIай АССР Лаккхерча Совета Министрий Совете орган.
Орган Чечено-Ингушского обкома Коммунистической партии Советского Союза, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР.

АРАДУВЛ 1923 ШЕРА ДЕНЗ

ОКТЯБРЬ 50-гIа шу

ДУКХАГIА ДОАККХ МЕХКДАЬТТА

Мехкдаьтта даккхара шера задани кхоачашъяьй «Старогрознефть» мехкдаьтта - промыслови управлене коллективо. Укх бетта диъ дийнахьа пятилетка шоллагIча шера чотах мехкдаьтта доахаргда къахьегамхоша.

Массарел хьалхагIа шоай задани кхоачашъяь яьлар Хачатуров Рафаэль Минасович керте латтача промысла коллектив. Царна тIехь - тIехьа кхоачашйир шоай план И. П. Сорокотягина кулгалдеча промысла коллективо.

Укх шера чIоагIа дегIаденад мехкдаьтта доаккхилга. Дахача шера цхьайтта бетта даьккхачул 66,2 процент дукхагIа даьккхад мехкдаьтта укх шера цхьайтта бетта. 4,3 процент лохденнад продукцега дIадолар, цун чотах кхоаьд 392 эзар сом.

А. ФОМЕНКО.

КАРАГIДАЬННАЧОХ КХОАЧАМБЕРГБАЦ

Тахан чакхдоал пятилетка хьалхара шу. Ачхой - Мартана механизированни хьун боахама коллективо дикача къахьегама толамашца чакхдаьккхад ер шу. Тха коллективо кхоачашду керттера балхаш да сомий гаьнаш, бIарий гаьнаш дIайогIари хьу кийчъяри.

Шера планах гаьнаш дIайогIа езаш яр 260 гектара тIа, хIаьта 25-ча декабрга кхачалехьа 263 гектара тIа дIаегIар гаьнаш. Цох 25 гектара тIа дIаегIар сомий гаьнаш, 159 гектара тIа дIаегIар боча бIара гаьнаш. 80 гектар созгIача майда тIа дIаегIар попа гаьнаш. Гаьнаш дIайогIача балхашта механизаци яра шера план а толамца кхоачашъяьй. Шера планах сомий бешамаштеи хьун культураштеи цкъа деш дола гIулакх де дезар 260 гектара тIа, хIаьта из план тIехкхоачаш а еш, 2690 гектара тIа гIулакх дир. Цох механизированни хьисапе гIулакх дир 2070 гектара тIарча гаьнашта.

Гаьнаш дIайогIа шера планах кийчъе езаш яр 330 гектар майда, хIаьта кийчйир 340 гектар. 65 гектар сомий гаьнаш тIайола бешамашкара лаьтта цIеп а даь памцадаьккха тоадир. Тракторашца деча балхий план 102 процент кхоачашъяьй. 650 гектара тIара хьу хьакха а хьекха 8500 кубически метр хьу кийчъяьй.

Белгалдаккха дезаш да пятилетка хьалхарча шера къахьегама овсарле лакхъяра хьуна боахама коллективо дика толамаш даьха хилар. Хьалха дIаяхача хана эггара тIехьалаттачарех бар тха хьуна боахам. Цун керттера бахьан дар механизаци яра процент лоха хилар, дукхагIдола балхаш кулгашца дора. ДIадахача шерага кхаччалца хьуна боахаме механизаци яь хинна дерригa балхаш 50 процент мара дацар. Укх шера тха боахаме балхашта механизаци яьй 78 процентага кхоачаш. Укх шера ерригa дIаегIача гаьнех планах лаьрхIачох хоттаяла езаш хиннараш 75 процент яр, гаьнашта дика гIулакх дарах уж хоттаелар 91,8 процент. Из хул дIадахача шера хинначул 20 процент дукхагIа.

1965-ча шера хинначул дукхагIа халонаш ниисъелар укх шера хьу кийчъерашта. Цар болх чIоагIа хала ба, хьу кийчъяра техника яцар боахаме. Хьу кийчъяра чIоагIа новнъярле йир бIаьстанна юхье йоачаш йолаш ха оттаро. Уж халонаш эша а еш шера план 25-ча декабре кхоачашйир, планал совгIа кийчйир 10 эзар кубически метр хьу. Хьу дIаяхьийтара план а толамца кхоачашъяьй.

Ши-шегIа хьахилaнзар уж къахьегама толамаш. Къахьегама толамий лард а хинна дIаэттар участкай коллективашта юкъе яьржа социалистически яхь. Цо денгара денга совдоахар къахьегама толамаш. «Старогрознефть» НПУ мехкдаьттахой инициатива хьал а лаьца Октябра 50 шу дузача денна сийленца накъадахара пятилетка шоллагIча шера план 1967-ча шера 7-ча ноябре кхоачашъе социалистически декхараш тIайийцад тха коллективо. Уж толамца кхоачашдергхиларах дог тийша да тхо.

Хьалхашка латта декхараш даим тIеххкхоачаш а деш, хьинаре къахьегарца белгалбаьнна бе нн. Арсамурзаев Заинди, Сатуев Шарип, Бугаев Масуд, Багаев ИсмаIал, кхыбараш. Царех хIаране сменах нормаш юкъера лаьрхIача 130—140 процент кхоачашъю.

Ю. МИЗИЕВ,
Ачхой-Мартана хьуна боахама директор.

ДарегIа дулх даккхара

Хьайбаш кхоабаш я тха откормочни совхоз, царна юкъе дукхагIа яраш хьакхарч я. Къахьегама лакхара толамаш доахаш болх беш ба хьакхарч лелаераш. Шерра социалистически яхь яьржай хьайбаш леладерашта юкъе Октябра 50 шу дузача цIейна толамца накъабахара. Къаьстта дика хьоkхамаш даьхад Антоненко Анна керте латтача звено членаша Панкова Нинас, Соболева Валентинас, Папков Михаила. Дийнахьи буси цар лелаеча хIара хьакханна юкъера лаьрхIача 560 грамм дулх тIакхет, планах лаьрхIар 450 грамм мара доацача. Иштта, лакхара къахьегама толамаш даьхад цар хьакхарч кхабарга дIадохийта доакъар планах лаьрхIачул дикка кIезигагIа доллаше а. ХIара тIакхетача дулха килограммага планах 6,6 доакъара единица дIалхийта езача, тха хьайбаш леладераша 6,2 доакъара единица мара дIаяхийтац.

ХIанз совхоза коллективо шийна хьалхашка оттадаь керттера декхар да доакъар кIезигагIа дIа а дохийташ дукхагIа хьакхарчашта дулх тIакхетийтар.

Мишта вIаштIехьдоал из кхоачашде хьакхарч лелаерий? Хьакхарч чу йолча помещенешка йиъ-йиъ секци я, хIара секце чу 250 хьакха я. ХIара помещене чуйолча хьакхарчашка хьожаш виъ сагах латташ цхьацца звено я, венна аьлча хIара звено члено 250 хьакха лелаю.

Хьакхарч кхоаба доакъар дарегIа хургдолаш фермашта юкъе ухкача майдаш тIа бахчевой культураш, люцерна дIаюв оаха хIара шера. Хьайбаш кхабара оттаяьча рационах 40—55 процент дIалоац маьха даретIа йолаш, хьайбашта чIоагIа пайдана йолча доакъарий культураша.

ХIара денна хьайбашта B_{12} яха витаминаш лу, уж витаминаш теларо йиш хулийт растительни белок дегIагIа латийта, хьайбай продуктивность дикка лакхъялийта.

Геттара доархIаме да хьайбаш кхабара Iайи аьхкийи ши-ший тайпара рацион хилар. Iана замалахь хьакхарчашта мукх, ишк, комбикорм, силос, кIезигагIа шекар доалла секла, коартолаш, килька яха чкъаьрий, тух, мел, иштта кхыдола доакъараш а тел кхоачамхиллал. Аьхкан замалахьа хьакхарчашта моша доакъар хул, комбикорм, ябакхаш кхыдола а доакъараш тел.

Из ерригa рацион оттаяьй хIара доакъара единицаца 110—112 грамм дегIах дикагIа латаш йола белок, кхоачамболаш микрои макрои элементаш, витаминаш хургйолаш.

Иштта, цу тайпара доакъар дикеи дарегIеи хилар бахьан долаш вIаштIехьдоал тха тIакхетача дулхага дIабода мах дикка лохбе.

Шера планах лаьрхIача хьакхий дулха хIара центнерага дIадода ахча 68 сом хила деза совхозе, хIаьта дIадодар 58 совгIа мара дац.

ХIанз Октябра 50 шу дузача цIейна толамца накъабахара вахте эттаб совхоза хьайбаш леладераш. Цар лаьрхIад юбилейни шера дийнахьи буси хIара хьакханна тIакхета дулх 600 граммага кхаччалца лакхде, хIаьта центнер дулхага дIадода ахча 5 процент лохде.

А. ОНИЕВ,
Сунженски района «Сунженский» яхача откормочни совхоза бригадир.

ДИКАГIВОЛА БУРУВДЕТТАР

Ялхайтта шу хьалхагIа мехкдаьттеи гази йоалла моттиг лохача бурувдеттарашца ший болх дIаболабир къоначча нохчий зIамигача саго Дахшукаев Абос. Дукха хана денз шийна безаш караьлаьца болх толамца караберзабара хьинар кхо ца деш къахьийгар цо. Цхьа юкъ йоаллашехьа бурувдеттарий гIонча хилар цох.

1961-ча шера «Старогрознефть» НПУ кIоарга бурув деттача конторе балха дIаэттар нов. Дахшукаев. Хала дар бурувдеттарий говзала ерригa къайленаш йовза, цхьабакъда, царна тIакхувра Або. Йоккха опыт йолча бурувдеттарашца дагавувлар, цу балхах лаьца книжкаш дешар. Iомайора бурув тохача эшача маркхала свойстваш, из мишта кийчбе беза, кхыдараш. Иштта къахьегаш вола Дахшукаев дIадахача 1965-ча шера учкомбинате курсашка деша хьожаву бурувдеттарий говзал караерзаяра. ТIехдика дIаелар экзаменаш, бурувдеттар хилар цох. Цул тIехьагIа из балха хьожаву бурувдеттарий мастер Борнев Ширвани керте латтача коллективе.

Безаме тIайнар Або барттайнача коллективо. Цо бурув техача Хьан-Кертерча № 45 йолча скважинера йоккха мехкдаьтта кIеж техар. Цул тIехьагIа цар бурув тоха доладир къаьнача майда эггара кIоаргагIа лоархIача № 666 йолча скважина. Цига тоха дезаш хинна бурув 4600 метр яр. Бурувдеттараша лерхI цигара тIерча мелашкара мехкдаьтта гучадаьккха а ца Iеш, кIаларча мелашкара мехкдаьтта даккха.

Борнев Ширвани керте латтача бригадо Старогрозненски бурувдеттараштa юкъе эггара хьалха кхоачашйир 1966-ча шера план. Шу чакхдалалехьа тоха дезаш хинна бурув 3500 метр яр. Шера планах тоха дезаш хиннача бурох тIеххьара метраш бурув техар Дахшукаев Або керте латтача сменас. Цига хьинаре къахьийгар бурувдеттарий гIончаша Сурмин Владимира, Газимагомедов Сулейма, Мартыненко Виктора, кхычар. Бурув тохара балхаш сихденна дIахо хьош да. Ше болх бешехьа дешаш ва Або, кхоачашду общественни декхараш. Къаьстта дика къа а хьегаш, лакха къахьегама толамаш дахарах тийнна совгIаташ дукха да, массехк Сийлен грамота еннай цунна.

А. ТИЩЕНКО.

ШЕРА ПЛАН—ХАНАЛ ХЬАЛХА

Росхозторга чуйоагIача Грозненски республикай юкъарча оптови база коллективо товарооборота шера план ханал хьалха — 15-ча декабре кхоачашъяьй. Шу чакхдалалехьа дехка боахама товараш 3,6 миллион сома маьха да. Из хул дIадахача 1965-ча шера дехкачул 5 миллион сома маьха дукхагIа. Укх шера базана хинна пайда 7800 сом да.

Лакха къахьегама толамаш дахарах укх шера шоллагIчеи кхоалагIчеи кварталe РСФСР торговле Министерства, паччахьалкхен торговлеи потребкооперацеи профсоюза ЦК тха коллектива баркал аьлар. Уж толамаш даха вIаштIехьдаьлар шерра социалистически яхь а йоаржаяь болх ниса вIаштIехьбаккхарах.

Социалистически яхье дикагIа къахьегама толамаш даьхараш я боккхагIбола товароведаш Н. А. Грибов, Л. М. Кибкалов, Л. М. Лубинец, кхыбараш керте латта коллективаш.

Розничн мах беча организацешa предприятешa беча балха методаши формаши эргаьхай. Базе болх беш да образеций цIа, цига хьахьокх базе хьакхаьча боахама товараш.

База специалисташ каст-каста тикашка баха хьеж, дукхагIа эшаши хоатташи дола товараш малагIаш да, цар болх дикагIа вIаштIехьбаккхара новкъостал ду. Цига кийчъю царна товарашта лаьрхIа заявкаш.

Розничн предприятей складашка, тикашка базера централизованни хьисапе дIаахийтар чIоагIа пайдане гIулакх да. Укх шера цу тайпара базе дIалахийта товар 4480 эзар сома маьха да из хул склада товарооборотах 92 процент.

Кхыча базашкара, ярмаркашкара товараш хьакххаьарах дукхагIа хул товарий ассортимент. Иштта кора ца доагIа товараш базе хьадена, мах беча организацешa нахага дехкар 400 эзар сома маьха товар да. База торгови отдело дукха болх баьб товар дукхагIа хилийтара, цун дикал даккагIа хилийтара.

Промышленни предприятешка каст-каста баха хул база специалисташ. цар специализаци хьалаши довз царна, хов моттигерча ресурсай мел отходаш я. Царга хьажа а хьежа дукха предложенеш балха юкъейихьай керда товараш арахецара. Из бахьан долаш дикка шеръеннай товарий ассортимент, къаьстта моттигерча бедалах кийчъяьр а луш. Цхьайолча предприятешка 1967-ча шера кийчъе лаьрхIа продукци хIаналехьа кийчъяьй. Масала, арахецаш, я газа лаьрхIа чугуни плиташ, фентай дIоагIаш, слесарни гонаш, электрокипятильникаш, кхыяраш. Промышленни предприятешa арахецача товарашка хьажара ярмаркаш яьй.

Мухь тIаботташи тIера Iобоахаши еча операцешта механизаци яра дукха балхаш даьд. База складаш, цунна хьатIадоагIа наькъаш тоадаьд. Укх шера болх бе йолаялийтай йиъ электрокара, лифт, кхыйола механизмаш. Керда хьалъяьй дукха помещенеш.

Коллективе шерра социалистически яхь яьржай коммунистически къахьегама ударник яха сийлен цIи яккхара. Цу яхьа юкъе яхай ворхI товарни группай, складий коллективаш. ХIанз из сийлен цIи лелаеш я кхо группа, 24 болхлочо еннай коммунистически къахьегама ударник яха сийлен цIи.

Октябра 50 шу дузача денна сийленца накъаяхара къахьегама вахте эттача тха коллективо кхы а дикагIа къа а хьегаш ханал хьалха кхоачашъе лерхI тIадоагIача шера план.

А. АБДУЛВАДУДОВ,
РСФСР-а торговле Министерства Росхозторга чуйоагIача Грозненски республикай юкъарча оптови база управляющи.

ЛЕНИНГРАД. Советски Iаьдала юбилейни 50-ча шера дунен тIа эггара йоккхагIа йолча гидроэлектростанцена — Красноярски ГЭС-а кхы а ши агрегат кийчъе езаш ба КПСС XXIII-ча съезда цIерахча Металлически завода турбашъераш. 500 эзар киловатт совгIа низ болаш йола уж шоай тайпара турбинаш 7,5 метр диаметр йола балха чарх йолаш а 250 тонн еза а я. 1967 шера аьхки форда тIара ша бешачул тIехьагIа Къилбаседа форда наькъаца Дивногорске дIакхоачаргья уж.

Сурта тIа: къаьсттача приспособленеца Красноярски ГЭС-а турбина балха чарха гонахьарча гомах пескаш дIалотадеш латт.

П. Федотова сурт.

ТАСС фотохроника.

«Акха» аьнна цIи тиллай таджикски халкъо бирсача Вахшах. ХIанз ах миллион киловатт-сахьат совгIа электроэнерги йоккх шера вахшски ГЭС-аша. Цхьабакъда, из хьалхара юхьиг мара яц. Лоамашкара доагIача хиво укх гаргарча шерашка болх бе йолайолийтаргья 2,7 миллион киловатт низ болча Нурекски гиганта нийс агрегат. ЦIаккха а балхаш лаьгI ца долийташ хьалъеш латт из. Низ болча «БЕЛАЗ-аша» дийнахьа а бус а тIаувз перемычка тIа тасса топпар, жагIа, тIо, хIаьта бульдозераша аьшк техача санна Iошаьръю хьатIакххьа порода.

Хин керда хьарсам а хинна дIаотта езаш йола гIишлон шоллагIа тоннель шаьръяь боалаш латт тоннелаш йоахараш.

Сурта тIа: перемычкана тIагIолла IотIайоассае порода дIаккхухьаш йола йоккхий самосвалаш.

ТАСС фотохроника.

Оборудованех пайда ийбара торонаши наькъаши

КПСС ЦК сентябрьски (1965 ш.) Пленума решенеш тIа йоккха уйла тIаерзаяьй общественни производства эффективность лакхъяра деша, керттерча производственни фондехи оборотни средствaехи пайда ийбелга дикагIа тоадара.

Хозахета дац, цулухьа, планированеи экономически стимулированеи кердача хьалашка яьхача предприятешта планови хьокхамий системе «рентабельность» яха хьокхам хулийтилга белгалдаь хилар. Из лоархI ерригача производственни фондех пайда дIалоацача проценташка хьежа.

Грозненски ремонтно - механически завода керттерча производственни фондий структуре 33 процент гаргга дIалоац оборудованеи машинашеи. Керттерча производственни фондий цу эггара хьинарегIа долча лаьккъах пайда ийбелга дикагIа тоадаро торо хулийт арахецача продукце боарам лакхбе, хIаьта капитальни вложенеш кхояра ниисса а да из. Оборудованехи машинехи дикагIа пайда ийбаро Iалашду иштта продукцега дIадолар лохделга, къахьегама овсарлеи производства рентабельноcти лакхъелга.

ГРМЗ я Нохч-ГIалгIайчен мехкдаьтта доаха промышленность мехкдаьтта оборудованена эшача запасной доакъошца, инструментаца, зIамагIча механизаце средствашца, металлоконструкцешца, резино-техничеcки изделешца Iалашъеча предприятеех цаI. Цо иштта насосашта, роторашта, турбобурашта, кхыча мехкдаьтта оборудованена, инструменташта капитальни ремонт а ю.

Укх тIеххьарча диъ шера чухьа (1960—1964 шш.) завода ерригача продукце боарам 69 процентал дукхагIа дегIабенаб. Керттерча производственни фондий единица тIара ерригa продукци арахецилга цу юкъагIа 31 процент совгIа алсамдаьннад. Керттерча производственни фондех пайда ийбелга дикагIа тоадаро гIо даьд къахьегама овсарле хадданза дегIакхувлара. Производственно -промышленни персонала цхьан болхлочоа лоархIаш продукци хьаелга 40 процент гаргга дегIаденад.

ЛоархIаме да бIарча хьайицача заводе гIолла продукци арахецара темпаш керттера производственни фондаш дегIаахарал лакхагIа йолаш хьайоагIаш хилар, хIаьта из царех толашагIча тайпара пайда ийбеш хилара хьокхамех цаI а ба. Цу тIа а ший аргIанна керттера фондаш дегIаахар промышленно - производственни персонала болхлой дукхал дегIаахарал хьалха а дувл. Нагахьа санна шера керте юккъера лаьрхIача керттерча производственни фондий мах 29 процента лакхбеннабале, тIаккха ерригача продукце объем 69,3 процента дегIаенай, хIаьта юккъера лаьрхIа йола промышленно-производственни персонала болхлой дукхал 20,3 процента алсамъяьннай.

ЛоархIаме да иштта керттерча производственни фондий юкъара боарам дегIаухаш производственни оборудоване дIалоаца лакъа лакхлуш хилар. Шеношеи гIишлонашеи дIалоаца дакъа 2,6 процент лохденнад, хIаьта оборудованеи машинашеи дIалоацар 0,7 процент лакхденнад.

Иштача гIулакхаца, керттера производственни фондаш кIезиг-дукха дегIаахарца цхьана царна хила доагIаш дола дикала хувцамаш а хул: оборудованеи машинийн эггара хьинарегIа долча лаькъа удельни дозал лакхлу, дегIаух керттерча фондий единицана лоархIаш арахеца продукци (фондоотдача) а къахьегама овсарле а.

Цхьабакъда, из долла хIама иштта дале а заводерчар къастам боллаш кхеталу шоаика кхы а дикагIа дола толамаш даха йиш йолаш хилар, пайда ца ийбеш йола резерваш шоай дикка дукха йолаш хилар.

НоагIа йоашхаш ювцаргья вай царех лоархIамегIа яраш. Заводе я 1949—1950 шерашка арахийца дукха а метала теда станокаш; уж физически хьакъехьа тишъенна а технически хьакъехьа къаенна а хиларах хувца езаш я. Йолаш йолча оборудоване биззача боарaме болх беш хилар гаьна да. Ерригача керттерча производственни оборудованех 82 процент хинна ца Iеш яр шоашка йолча керттерча шин цехе (№№ 1—2-и) токарни станокаш тIа бе болх хилара коэффициент 0,44 хул, расточни яраш тIа — 0,25, строгальни яраш тIа — 0,24, зубонарезни яраш тIа — 0,04 хул.

Цу тайпара кIезиген эрг-эргача боарамагIам оборудоване тIа бу болх хилар дукхача хьале доашхалу цехашка йоагI-йоагIача тайпара оборудовани дIа-са нийсъяь ца хиларца, цунах шоллагIчеи къаьста а кхоалагIчеи сменашка биззa пайда ийбеш ца хиларца, оборудованена ремонт еш дукха ханаш йоахаш хиларца.

Оборудованех биззa а цхьан боарамагIа а пайда ийбаро заводага торо хулийтаргья керттерча цехашка цу тIа бе болх хилийтара коэффициент 37 процентагара 68 процентага кхаччалца, венна аьлча, 1,8-зза хинна ца Iеш алсамъяккха.

Инструментальни цех шортта бе болх болаш хилар да цигара коэффициент лакхагIа хилар — из юккъера лаьрхIача 0,56—0,58 хилар. Цу цехе оборудоване тIа бе болх хилара коэффициент кхычахьарчул иштта лакхагIа хилар доашхалу цо болх цхьан сменагIа бер хиларца, из иштта хиларца оборудованена дикагIа кхоачам болаш бе болх а хул производственни процесс дикагIа вIаштIехьаьккха а я. ХIаьта а цу цеха а я оборудоване болх дикагIа тоабара йола йоккхий резерваш, хIаьта царех пайда ийбаро оборудоване тIа бе болх хилар 17 процента алсамдаккха торо а хулийт.

Цу белгалъяьча кхаь цехе календарни хан фондах дерригача 38 процент мара пайда ийбац. Из кварталагIа оборудоване болх беш яккха тарлургйолча ханал 50 станко-сахьат кIезигагIа да.

Ховш ма дий болх беча оборудованех пайда ийбара берригa а цхьана хьайица лоархIа хьокхам «сменноста коэффициент» хилар. Оттаяьча режима сменай дукхала эггара тIехболча лоархIамон боккъала а йолаш йола сменноста коэффициент тIайицача режимаца вIашдухьал а оттаяь нийсъяро хьахьувкх производственни оборудованех толашагIча тайпара пайда ийбара заводага йолаш йола торонаш.

Заводах доалла гIулакх да сменность цхьа соцам болаш ца хилар. Иштта, керттерча производстве болх беча токарни станокий хьакъехьарча сменноста коэффициентах цар балха режим кхаь сменагIа йолаш юкъера лаьрхIача 1,8 — 1,9 хул, хIаьта зубообрабатывающи станокий хьакъехьа кхы а лохагIа — 0,7—0,8 хул. БIарча хьайицача ерригача метал тедача станокий хьакъехьа сменноста коэффициентах 1,5—1,6 хул. Иштача гIулакхаца, заводо ший кхаь сменагIарча балха режимах 50—53 процент пайда ийбу.

Сменноста коэффициент цу тайпара лоха хилар доашхалу цехий производственни мощносташ цхьатарра дIанийсъенна ца хиларца. Нагахьа санна производственни цехашка керттерча оборудовани кхаь сменагIа болх беш яле, инструментальни цехе гIолла оттабаь производства боарам Iалашбара оборудоване болх бу цхьан сменагIа, цунца шин сменагIа болх бу ши токарно-винтови станок ца лаьрхIача.

Производственни оборудованех пайда ийбелга дикагIа тоадара йоккхий резерваш ювзаенна я цамогаш хиларах, шоай лоIамагIа прогулаш еш хиларах, администраце мукъа балийтарах болхлой балха ца ухаш бусаш хиларца. Цу бахьанех балха ца ухаш бусаш хиларо дIалоац заводе гIолларча ерригача балха ухача а ца ухача а календарни балха ханах 4—4,5 процент. Цу даннеех балха ца ухаш бусаш хиларца ювзаденна оборудовани болх ца беш сеца латтар лерхIаш да. Балха ца ухаш бусаш хиларах шера керте 6—7 эзар сага-сахьат хул зехьа довш. Из хиллане а хилийта йиш йолаш дац, оборудованега биззагIа болх байтар духьа завода кхы тIа а болхлой, низ эшаш хиларах мухха а.

Оборудованех пайда ийбелга дикагIа тоадара йола йоккхий резерваш ювзаенна я сменашка из болх ца беш сеца латтилга кIезигдарца. № 1 йолча механически цеха балхага хьежаш баьккхача земах гучадаьннад 28 станочник болх бе 13 минут тIехьаваьле волалуш хилари 24 станочнико балха ди йистедала 15 минут эшаш болх социйташ хилари. Иттача гIулакхаца, хIара болхлочо сменагIа юккъера лаьрхIача 28 минут балха ха йоаю, цар цхьа деталь йисте а яьле, шоллагIа деталь йолаеш йоаю ха ца лаьрхIача а. Нагахьа санна уж даннеш цу цеха металл тедача оборудоване ерригa единицаш чу а доацаш, цун кхаь сменагIарча балха режимагIа дIалаьрхIача йовш йолча станокий балха ханах шера керте 11 эзар сахьат гаргга хул, из да цеха ерригачa оборудованех 8 процент совгIа яр болх ца беш йисара ниисса. Сона хетаргахьа сменашта юкъе оборудовани болх ца беш латтар дIадаккхара лоархIамерча маIане хургдар «цхьан нарядах» яха методи сменаш дIателгеи дIанийслгеи болх лелалашехь а чакхдахара методи юкъеяхьар.

Заводе цехашка йола производственни заданеш уьттаю продукци арахецара, технологически процесса доакъошка деталеши ахфабрикаташи чакхйоахилга дIадоладара а йоацаш. Диспетчерал делга заводе, мадарра аьлча, доацаш да. Из де лаьрхIача цаI мара воацача болхлочо а ший доаца декхараш кхоачашделга тIадиллад, балхаш дIа-са нийсделгеи производство кийчъяра тIахьожам лоаттабелгеи а ца дуллаш. Цехашта технологически процесса дерригача доакъошка деталаши ахфабрикаташи чакхъяха йоларa производственни заданеш уьттаяро, диспетчерски болх тоабаро дика влияни ергьяр станокий парках пайда ийбара.

Оборудованех пайда ийбелга дикагIа тоадара йоккха влияни ергьяр завода болх боарамагIа белга Iалашдаро. ХIаьта а ГРМЗ-ра производства ритмичноста боарам хIанзарча хано дIадехараштa маьшша бац. Ерригача арахецача продукцех 65—70 процент гаргга хулашъяр кхоалагIча декаде арахец, хIаьта хьалхарчеи шоллагIчеи декадашка арахецачох 35—30 процент мара а хилац. Завода болх эггара ноагIа ритм йолаш хилар Iалашдара материально-техничеcки Iалашои планировании дикагIа хилийтанза яргьяц. Бетташта екъа а екъаш, кварталашка тайпай-боарамегIа товарни изделеш арахецара пла нашка хьежача атта холургдолаш дар дукхагIйола изделеш массе а кварталашка, хIаьта хIара квартала чухьа массе а бетташка цхьан боарамегIа арахецилга лерхIаш хилар. Иштта, фланций ткъо комплект арахецара шера план массе а кварталашта цхьан боараме дIа-са нийсъяьй, 19 эзар сома маьха йола химически оборудовани — кхаь квартала.

Продукци арахецилга цу тайпара бетташтеи кварталаштеи декъаш хилар экономически пайда луш а дац, дукха сов къахьегам дIабодаш а да.

Оборудованех пайда ийбар тоадара йола дикка йоккха резерв я цунна ремонт юха лоацъяр. Заводерча ерригача оборудованех 9 процент гаргга яр хIара шера капитальнии юкъерей ремонт еш хул. Ремонт еш хилар бахьан долаш оборудовани болх ца беш хулача ханах шера керте 10—12 эзар станко-сахьат хул. Оборудоване ремонта латташ боарамал тIех ханаш йоах. Иштта производственни оборудованех эггара хьинарегIча дакъе — металл тедача станокашта ремонт еш хиларах уж болх ца беш хула ха боарамел 1,1—3-зза дукхагIа хул.

Уж а кхыдола а кхоачамбоацараш дIадахаро Грозненски ремонтно-механически заводага торо хулийтаргья производственни оборудованех пайда ийбелга гаьнна дикагIа тоадеи производства эффективность вай парте а правительства а дIадехарашка хьежа лакхъеи.

А. ТОРГОВЦЕВ,
«Грознефта» объединене экономически лаборатора начальник.

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ЙИСЛАГIА СЕССИ

КЕРДАЧА ШЕРА—КЕРДАЧА КОТАЛОНАШКА

Республика Лакхехьарча Совето чIоагIъяьй 1967 шера халкъа боахама плани бюджети

Самардийнахьа «Сердало» газета тIа хоам баьчча тайпара, кхоалагIа хержача Нохч - ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета йислагIа сесси хилар 28-ча декабре. Лакхехьарча Совето «1967 шера Нохч - ГIалгIай АССР халкъа боахам дегIаккхувлара Паччахьалкхен плана хьакъехьа» республика Госплана председателя нов. Брыксина а «1967 шера Нохч-ГIалгIай АССР Паччахьалкхен бюджета хьекъехьеи 1965 шерара Нохч-ГIалгIай АССР Паччахьалкхен бюджет кхоачашьяра хьакъехьи» финансай министра нов. Гуреева а яьча докладашка ла а дийгIа, уж йийца а йийца, царех дола законаш тIайийцар.

Юбилейни 1967 шера — кердача пятилетка шоллагIча шера план юкъа ше волавалалехьа, нов. Брыксича хьакхайкайир хьалххагIе а яь укх шерара итогаш. Цар гIадвуг. Продукци арахецара шера план республика промышленносто ханал хьалха, 22-ча декабре кхоачашъяьй; план кхоачашъяьй ерригаш а хIана яц аьнна йолча министерстваша, управленеша, производственни объединенеша. Планировалеи экономически стимулированеи кердача система тIа яьхай предприятеш — «Красный молот» яха завод, «Старогрознефтеи», «Малгобекнефтеи» управленеш — продукци 30 процент дукхагIа арахийцай. КПСС ЦК мартовски майски Пленумаша оттаяь мероприятеш кхоачаш а еш, Нохч-ГIалгIайчен юрта боахама къахьегамхоша юкъера лаьрхIача 1965 шерарчул дукхагIа даьккхад укх шера дулх — 16, шекара свекла — 25, комсаш — 30, хьайбай продукташ — 10 процент.

Республикана карагIдаьнна дика толамаш белгал а даьха, докладчика дIахо мадарра дийцар цхьайолча предприятей кулгалхоша дувлийта кхоачамбоацараш, уж ледарлонаш яра бехке барашта критика йир, хIаьта цул тIехьагIа долчча бесса дийцар кердача 1967 шера республика къахьегамхоша кхоачашде дезача декхарех.

Промышленноста даькъе 15 процент дукхагIа арахеца лерхI продукци.

ДIадахача шераца нийсдича мехкдаьттеи гази 20 процент дукхагIа даккха оттадаьд плана тIа; машинашъяреи металлах ватхалаш яреи продукци — 13, гIишлой материалаши вIашагIйоалла аьшкабеттони — 9 процент дукхагIа хьае.

Еза-йоккхача промышленноста продукци дукхагIа хьаяра нийсса дикка дукхагIа арахеца лерхI халкъо лелалу товараш, цу даькъе: кIадаш 6 процент, кондитерски хIамаш 8 процент, дулхи дулхах яь хIамаши 6 процент, цIенача шурех яь продукци 13 процент, шекар-песок 35 процент, консерваш 43 процент, мебель 12 процент, шарикови ручкаш 21 процент.

КПСС ЦК сентябрьски Пленума решенешка хьежжа, 1967 шера чакхйоахаргья предприятеш планированеи Экономически стимулированеи кердача система тIа яхара мероприятеш. ДIахо къахьегама овсарле лакхъелга а продукци яккхарга дIабода мах лохбелга а Iалашдара декхар оттаду министерстваштеи управленештеи, предприятей кулгалхошта хьалхашка. Къаьстта уйла тIаяхийта еза арахецача продукце дикал тоаяра.

Партеи правительстваи боккха лоархIам бу бахача наха деш дола бытовой гIулакхаш тоадара, декхар оттаду укх пятилетке бахача наха бытовой гIулакхаш делгах халкъа боахама доккха механизировании дакъа дара.

1967 шера плана тIа оттадаьд ерригача республике гIолла бытовой гIулакхаш дара боарам, 1966 шера дIакхаьчача боарамга диллача 24 процента дукхагIа лакхбе, цу даькъе городашка 18,6 процент, юрташка 50 процент. Бытовой тIулакхаш дара сеть шерлургья. Эксплуатаце дIалургIа Грознера «Быта цIа», Ачхой-Мартанера, Наурски бытовой гIулакхаш ду комбинаташ, ерригаш а 88 предприяти.

Пятилетка шоллагIча шера доккхий декхараш оттаду республика юрта боахама хьалхашка. КПСС ЦК мартовски майски Пленумаша оттаяь мероприятеш чакх а йоахаш, лаьттанцареи хьайбашкареи йоала продукташ дукхагIа яхеи дерригача боахамаша шера план кхоачашъяь ца Iеш, паччахьалкхенга планал совгIа продукци йохкийта а Iалашдеи деза республика колхозашеи совхозашеи. 1967 шера паччахьалкхенга дохка деза ялат — 125 эзар тонн, генараш 20 эзар тонн, баьцдаараш 65 эзар тонн, кхартолаш 4 эзар тонн, шекара свекла 175 эзар тонн, сом 7 эзар тонн, комсаш 70 эзар тонн, доахани коа тIара оалхазараши (лийна долаш эзача) 24 эзар тонн, шура 72 эзар тонн, фуаш 36 миллион, тха 2850 тонн.

1967 шера хиш декха лаьтташ 7 эзар гектара шерде, ушал латта 2,3 эзар гектар дола лаьтта докъаде, 4 эзар гектара тIара кIотаргаш дIаяха, хий дехкача системаш реконструкци яра тоъал дукха балхаш де лерхI. Цу гIулакхашка дIайохийта капитальни вложенеш 12 миллион сом гаргга хургья.

Хьувкъам лакхбара лаьтта леладара культура лакхъе, хий дехкача лаьттанех пайда дикагIа эца, нийса севооборотaш юкъейоалае, хлатийн кхычен культурай дикагIа дола сорташ тIаIертта юкъехувла, минеральни органически удобренеех пайда дикагIа эца декхарийла ба колхозийи совхозийи кулгалхой.

ХьатIадоагIача шера къаьстта чIоагIагIа уйла тIайхийта еза хьайбай помещенеш хьалъяра, халача балхий процессашта механизаци электрификаци яра, дIаухийта къахьегами продукци яккхарга бода махи лохбара тIаерзаяь мероприятеш чакхъяхара.

Кердача юртбоахама шера толамаш дукхача хьале бIаьстан юхье кхашка деча балхашта бокъонца кийчо ярах тIийша хургья. Колхозаши совхозаши декхарийла я бизза кхоачамбалла районировани сортий фу ший ханнахьа дIаоттаде, трактораш, сеялкаш, комбайнаш, кхыйола юртбоахама машинаш тоае, бригадаши звеноши квалифицированни болхлоща кийчъе. Курсови мероприятеш чакхъяхара, юрта боахама къахьегамхой агротехнически знанеш лакхъяра пайда эца беза Iан ханах.

1967 шера республике шеррача масштабе хьалдергда капитальни гIирсаш. Халкъа боахама дерригача докъошка дIайохийтаргйолча капиталовложеней берригa боарам дукха совгIа - эшашагIа боацаш 202 миллион сом хургба, вешта аьлча укх шерарчул 30 процент дукхагIа.

Капитальни гIирсаш дукхагIа хьалдеш хиларца дувзаденна гIишлой организацей болх овлангара деза тоабанза а оттаяь план тешшаме кхоачашъелга Iалашданза а даргдац. Цунца хьалъеча гIишлой дикал лакхъе а гIишлой - монтажни балхашка дIабода мах лохбе а беза.

1967 шера тоъал дукхагIа дIа-юха кхуьаргда халкъа боахама мухьаш, дIа-юха кхувларгба пассажираш, телефонии радиои сеташ шеръяра, наькъаш дехкареи тIаьш техкарен балхаш дергда. Машиннаькъа Грозненски отделене мухьаш 13 процент дукхагIа дIа-юха увза а хIаьта Нохч - ГIалгIай автоуправлене пассажираш 11 процент дукхагIа дIа-юха кхувла а лаьрхIад пятилетка шоллагIча шера. 1967 шера 393 километр радиои телефонии линеш хьалъе а тоае а, 1050 номера АТС оттае а лерхI связисташа.

Коммунистически парте балха тIа керттера закон да кIаьд ца луш советски сага йоакхо яр. Из йоакхо практически хьагуш я 1967 шера вай республика халкъа боахам дегIакхувлара плана тIа а. Предприятеш планированеи экономически стимулированеи кердача система тIа йоахаши юрта боахама доходаш лакхлуши, колхозаш къахьегамах ахчанца прогрессивни мах тела йоахаш хиларах республике бахача наьха ахчан доходаш дIадахача шерарчул дукха совгIа-эшашагIа йоацаш 5 процент лакхлургья 1967 шера. Паччахьалкхени кооперативни торгови сете гIолла бахача нахага йохка кхачани промышленни продукташ 21 миллион сом дукхагIа хургья.

ЧIоагIа уйла тIайохийт чуIе цIеноши культурно-бытовой объекташи хьалъяра. 1967 шера паччахьалкхен капитальни вложеней чотах республике хьалде лерхI 118 эзар квадратни метр чIуе моттиг йола цIенош е укх шерарчул 40 процент дукхагIа. Цул совгIа, централизованни йоацача моттигашкара жилищни кооперации еча финансироване чотах хьалдергда эзар квадратни метр чуIе моттиг йола цIенош, хIаьта юрта районашкеи болхлой поселкашкеи — къаьст-къаьстача наха щоашта хьалдергда цхьан эзарнел кIезигагIа доацаш чуIе цIенош.

ДIахо нов. Брыксина дувц халкъа образоване, къахьегамхошта коммунально - бытовойи культурнии гIулакхаш дара даькъе плана тIа оттадаьраш.

Доклад чакхйоалаш нов. Брыксина йоах, . Сийлахь - бокхача Октябра 50 шу дизар белгалдоаккхаш республика къахьегамхоша цIаккха а ца хиллача тайпара шерра социалистически яхь йоаржаьй Советски Iаьдала юбилейни шера керда производственни толамаш дахар духьа.

1967 шера Нохч - ГIалгIай АССР Паччахьалкхен бюджета хьакъехьа ше доклад еш, финансай министра нов. Гуреева депутаташта дийцар республика бюджет 1965 шера а кердача пятилетка хьалхарча шера а толаме кхоачашъяь хиларах. Цо республика Министрий Советага йиш хилийтар укх шера министерстваштеи райгорисполкомаштеи царна эшача гIулакхашта кхы тIа а 600 эзар сом совгIа ахча хьожаде.

Лакхехьарча Советага чIоагIъяйтеи из хьажийтеи тIаенача 1967 шера бюджета проекта тIа, йоах нов. Гуреева, доходийи расходийи боарам 81381 эзар сом, вешта аьлча 1966 шера планал 3245 эзар сом (4,1 процент) дукхагIа оттабаьб.

Производства боарам боккхагIа хилари цун рентабельность лакхъялари бахьан долаш промышленноста предприятешкара, торговлегара, боахама кхыча доакъошкара хьатIадоагIа ахча дукхагIа а бюджета ерригача доходех 83 процент а хургда.

Доходаш духъювла керттера моттигаш — оборота тIара налоги пайдеи, цудухьа хьахьожадаьча товарий ерригa фондаш 1967 шера дIаэцараи уж маьхала йоахилга Iалашдараи данза дарг мел доацар де деза промышленноста предприятей, торгово-сбытовой базай, торговле министерства, респотребсоюза, орсий кулгалхоша.

Моттигерча доалах йолча предприятештеи боахама организацештеи 1967 шера боалача пайдах хьаьхула дерригa ахча 1966 шера планал 7,1 процент дукхагIа хургда. Нагахьа санна предприятей балха тIара кхоачамбоацараши доал ца дарах довш дола рузкъеи кIезигдой, оттаяь план тIехкхоачашъе керда школаш, больницаш хьалъяраи тоаяраи, предприятеш шеръяра кхы тIа а ахча доаккха лургда.

ДIахо нов. Гуреева дувц бахача нахагареи колхозашкареи йоахача налогех, страховани ярах телача ахчах, кхыча моттигашкара йоагIача доходаш тIара бюджета чу ухача ахчаех.

Вай республика паччахьалкхен бюджета расходашка 1967 шера дIадахийта лаьрхIар, йоах дIахо нов. Гуреева, 81381 эзар сом да. Цу ахчах халкъа боахама доакъошта финансировани яра хьожаду 13774 эзар сом. Социально - культурни мероприятешка дIадахийта лаьрхIад 64366 эзар сом, вешта аьлча бюджетера дIалохийтача дерригача ахчах 79 процент.

Доклад чакхйоаллача нов. Гуреева дагадохийтар, 1967 шера бюджета проектага хьожача хана КПСС ЦК-аси СССР Министрий Советои, парте XXIII-ча съезда решенешка хьежжа, доал деча центральни моттигерчеи органий, предприятей, гIишлоний, организацей, учрежденей кулгалхой паччахьалкхен ахчаш дIаухийтача хана экономе режим тешшаме кхоачашъелга Iалашдарца дувзаденна долча дешай еш йола терко чIоагIъе декхарийла баь хилар. Ахча кходар духьа къовсам лоаттабе беза халкъа боахама ерригача участкашка. Коллектива хIара члена дисциплина чIоагIъергйолаш, къахьегама овсарлеи къахьегама дисциплинеи лакхъелга Iалашдергдолаш предприятей кулгалхошкара, цехийи участкийи начальникашкара, мастерашкареи бригадирашкареи дизза жоп деха деза министерстваштеи управленештеи.

* * *

Прениешка эггара хьалха къамаьл дир Грозненски горисполкома председатела нов. **Эпендиева.** Коммунистически партеи советски правительстваи, аьлар цо, хаддаиза йоакхо ю наьха вахара - хьал тоадара, цар унахцIено лоаяра. Цу гIулакха тIехь тIехьагIа дукхагIа ахча дIаухийт. Медицински учрежденей болхлошта карагIдаьннарех дувц оратора. ХIанз республике дикка кIезигденнад инфекционни лазараш, промышленни предприятешка хулаш йола травмаш.

Цхьабакъда, медицински болхлой гIулакхаш кхы а дикагIа леларгдар, нагахьа санна цамогаш бола нах Iобувшабе больницашка моттигаш тоъаре. Цудухьа 1967 шера керда больницаш хьалъе эзилга белгалдоаккх нов. Эпендиева. Планированеи экономически стимулированеи кердача системага яьннача а йоалача а йоккхийча предприятей торонаш хургья йолалаш йолча дарбан учрежденеш тIа хьатIакхета керда корпусаш хьалъе. Цу дешай уйла е еза предприятей кулгалхоша.

Вай массене а къаьстта йоакхо е езаш гIулакх да всеобуча закон дизза кхоачашдар, школа болх тоабар, йоах оратора. Грозне кхы а хьалъе еза керда школаш. Наьха санна тоабе безаш ба яслешка леладеча берашца бу кхетама болх. Города дуккхача школашка яц спортивни залаш, хIаьта дукхагIа йола яслеш хIанзарча декхараша дIа мадехха яц. Берий спортивни школаш хьалйича чIоагIа нийса хургдар, аьлар нов. Эпендиева.

Вайна массанена дукха еза Нохч-ГIалгIайчен столица — Грозный, хIаьта из кхы а хозагIа, цIенагIа, лерттIа порядок йолаш хилча дика а хет. Цудухьа города къахьегамхоша хьинаре дакъа лоац из цIенъеча, хозъеча. Бакъда, цох кхоачамхилац, белгалдаьккхар оратора. Йоккхийча улицашка догIан хий Iоухаргдола канализаци е еза.

— «Грознефтехимзаводы» яхача объединене предприятей коллективаша, — йоах объединене начальника нов. **Пальчанова,** — дикка толамаш даьхад пятилетка хьалхарча шера план а тIайица социалистически декхараш а кхоачашдеча.

Шера план 23 декабре кхоачашъяьй объединене, планал совгIа арахийца продукци 8 миллиони 205 эзари сом мах болаш я. 1965 шерарчул 9,5 процент дукхагIа арахийцай укх шера валови продукци, цу даькъе химически промышленносто 10 процент.

Материальни ресурсех нийса пайда а эцаш продукцега дIалодар лохдарах планах лаьрхIачул совгIа 3 миллиони 860 эзари сом кходаьд. Къахьегама овсарле планах лаьрхIачул 3 процент лакхъеннай.

Оратора белгалдоаккх 1966 шера объединене предприятешка болхлой къахьегама хьалаш тоадара дикка балхаш даь хилар. Цу даькъе дуккха пайдане мероприятеш чакхъяьхай. Технологически установкаш Iалам газаца болх бе яхарах кIур дIабаьнзаб, цхьайолча установкашта консерваци ярах фо цIенлуш латт. Нефтехимически производствана гермитаци еш латт.

Доккхий а бехктокхаме а декхараш латт «Грознефтехимзаводы» объединенена хьалхашка 1967 шера. Валови продукци арахецилга 8,2 процент алсамдаккха деза, мехкдаьтта чакхдаккхара объем 6,7 процент лакхъе еза, 9 процент лакхлургья къахьегама овсарле. Уж декхараш кхоачашдергда коллективаша кердача хьалашка болх бара кийчо а еш. 1967 шера 1 июле йолалургья объединене предприятеш планированеи экономически стимулированеи кердача порядках болх бе. Шерра даьржад предприятешка экономически реформана кийчо яра балхаш. Кадрашта экономически знанеш ялар, резерваш гучаяхар санна дола балхаш да хIанз деш латтараш. Пайда ца эцаш йола керттера фондаш, совдола товаро - материальни рузкъаш гучалахара комиссеш вIашагIъехкай. Шерра баржаш латт доагора, Iанара, реагентий, кхыча материально-финансови рузкъай кхомбара тIехьара къовсам. Къахьегама овсарлеи предприятей рентабельности лакхъяра де мел дезар ду.

Ше къамаьл даь воаллаш, йоах оратора, «Грознефтехимзаводы» объединене предприятей коллективаша берригa шоай низ тIабохийтаргба 1967 шера план хьалал хьалха кхоачашъяраи Октябра 50 шу дузача денна толамца накъаяхараи.

Трибуна тIа я Альте-Юрта округагара депутат нов. **Мержоева.** Къаман доходи общественни производства эффективности лакхъяларца дувзаденна ерригача предприятей уйла тIаерзаяь я планированеи экономически стимулированеи кердача системага ялара, — аьлар цо. Экономика ерригача отраслешка цхе шера план кхоачашъяра эша хьалаш кийчдаьд.

Наьсареи района къахьегамхоша хьинаре къахьийгад юртбоахама культураш хьалкхееча. Паччахьалкхенга шура, тха, фуаш дохкара шера план тIехкхоачашъяьй.

Во дац района промышленносте даьха толамаш а. Ерригa продукци арахецара план толамца кхоачашъяьй, 1312,4 эзар сома маьха я укх шера тIаккхийтта продукци.

Хьинаре къахьийгад юртбоахама къахьегамхоша. ДIадахача шера дIадийначул 2,2 эзар гектар дукхагIа дIадийнад укх шера гурахь дув ялат, хIаьта аьха зябь соаххарчул цаI-ах эзар гектар дукхагIа я.

Уж къахьегама толамаш даха вIаштIехьдаьннад ерригa торонаш оарцагIа а аьха юртбоахаме болх бераша къахьегарах. Балха тIа хьалха латтараша хьокхам тел новкъосташта. Цунга хьежжа дукхагIа хул йоаха юртбоахама продукташ. Масала, Социалистически Къахьегама Турпала, СССР-а Лакхехьарча Совета депутата Барахоева Лемкас шергара шерга дукхагIа йоаккх шура. 1966-ча шера цхьоалагIа декабрь тIаккхоачаш цо яьккха шура 17141 центнер я, из хул планах лаьрхIачул 3144 центнер дукхагIа.

КПСС XXIII-ча съезда решенеш кхоачашъеча района къахьегамхоша дизза дакъа лоацаргхиларах тешам лу цо.

Района къахьегамхоша укх шера даьха толамаш дувцаш, КПСС Урус-Мартала райкома хьалхарча секретара нов. **Габисова** белгалдаьккхар шекара свекла кхеяра гIулакха шоай районо укх шера хьалхара моттиг лаьца хилар. Дог гIоздоаккхаш да из дукха къа а хьегаш хала лелае езаш йола культура наха чIоагIа раьза хинна тIаэцар, йоах оратора.

Дика хьийкъай из культура укх шера тха районе. Ерригa район хьаьийцача юкъера лаьрхIача хIара гектара тIара 232 центнер яьлар тхона свекла. ЦIи хезача свеклалелаечо нов. Асхабова 758 центнер свекла чуера хIара гектара тIара, гектара тIара 800 центнер яьнна нах а ба районе.

Во хиннац тха районе кхыйола культураш а. Лаьттанна лерттIа гIулакх дар бахьан долаш да из. Цунах кхеташ а дIахо лаьтанна кхы а дикагIа гIулакх де лерхIаш а да тхо.

Лакхлуш латт районе культура. Дуккхьал цхьан Урус-Мартане я кхоъ юкъера школа, школа-интернат, музыкальни школа. Шерагара шерага шерлу больницай, библиотекий сеть. Парте къахьегамхой йоакхо еш хилар хьахьокхаш хIама да из.

Оратора белгалдоаккх шоай районе промышленни предприятеш кIезига хилар а цига уж чIоагIа эшаш хилар а. Цо дех парте обкомагара а Министрий Советагара а шоай районе 300 саго болх бергболаш барцкъаш тега фабрикеи иззал нах чулоацаргболаш слюда доаккхача фабрика фелиали хьалъяр. Цу предприятешта эша болхлой болаш ба районе.

ТIехьарча хана тхьамка де яьннай вай республика. Дикка майда дIалоац цу культура тха района цхьайолча юрташка а. Ораторо дех районе тхьамкий фабрика йиллара дешага хьажар.

Ше къамаьл даь воаллаш, Урус-Мартана района къахьегамхой цIерах дош лу нов. Габисова мартанхоша вай мехка коммунизм хьалъяра шоай низ кхоберг ца хиларах а Октябра юбилейна уж дикача толамашца накъагIоргхиларах а.

Дош лу КПСС Ачхой-Мартана райкома хьалхарча секретара нов. **Русина.**

— Докладчикаша белгалдаьккхача тайпара, — йоах оратора, — экономикеи культуреи дегIайоалаеча дикка толамаш даьхад 1966 шера вай республика. Уж толамаш доахача шоашкара доагIа дакъа лаьцад пятилетка хьалхарча шера планаш толамца кхоачашъяьча тха района къахьегамхоша а.

ТIехкхоачашъяьй районо паччахьалкхенга дулх, шура, свекла йохкара шера план. Къаьстта дог гIоздоаккхаш да боахама шу района совхозаша 400 эзар сом пайда а беш чакхдоаккхаш хилар. Рентабельни я укх шера соахка а тIехьа зенаш деш хинна «Лермонтовский», «Самашкинский» совхозаш. Цу масалаша хьахьокх КПСС ЦК мартовски Пленума белгалдаьха гIулакхаш эффективни хилар.

1966 шера дIахо лакхденнад районе бахача наьха вахара хьал. тIаккхийттад къахьегамхой алапеш. Дикка тоаденнад баха нах промышленни кхачани товарашца Iалашбелга.

КIезига къахьийгадац районе школай болх тоабара. Самашке. Закан-Юрта, Орехове кхо школа хьалъяьй. Цхьабакъда, ала дезаш да всеобуча закон чакхдоаккхаш тхона чIоагIа халонаш нийслуш хилар а, хIаьта тхона Министрий Советагареи Лакхехьарча Советагареи новкъостал эшаш хилар а. Цхьайолча школаша шин-кхаь сменах бу болх. Укх дешара шера 1620 бер тIаккхетарах да из. Ачхой-Мартанера школа шеръе а еза хьалъеш латта керда школа яьккха а еза.

1967 шера финансай Министерства районе школашта хьожадаь ахча геттара кIезига да, тхона дуккхьала ремонта деза 30 эзар сом.

Новкъостал эш тхона районе медицински гIулакх тоадеча а. Тха больница эIамига я, тиша я поликлиника здани. Хьалъе йолаяь поликлиника хьалъеш яц. Кхоачашдеш дац Министрий Советои обкомои 1965 шера 25/VIII баьча соцам тIа белгалдаь балхаш а. Оаха дехар ду из соцам кхоачашбайтар.

Кхоачамболлаш медицински болхлой бац районе. хIаьта а финансай министерства 12 единица кIезигагIа беннаб района медицински болхлой 1967 шера. Из лер тIа дац.

Къахьегамхой вахара хьал тоадара чIоагIа лоархIаме да наха чубаха цIенош хьалдар. Из гIулакх во латт районе. Шин шера цхьаккха а квартира яьяц цига, лоадама хIама хьожадаьдац цу гIулакха хьатIадоагIача шера а. Оратора дех районе шиъ-кхоъ 16 квартира йола цIенош хьалде ахча далар.

Иштта дех оратора районе наькъаш дахка, хий дилла, кхыдола бахача наха эшараш хилийтара новкъостал дар.

Трибуна тIа — МалгIабика горисполкома председатель нов. **Гостемиров.** Оратора дувц 1966 шера малгIабикьхоша даьхача толамех. Шера план тIехкхоачашъяьй мехкдаьттахоша, мехкдаьтта тоннага дIалодар 5 кепиг лохдаьд. ДIадахача шерачул 29 процент дукхагIа даьккхад укх шера «Iаьржа дошув», къахьегама овсарле 21 процент лакхъеннай.

Дикка толамаш даьхад юрта боахам дегIабоалабеча а. Ялат, дулх, шура, тха, фуаш паччахьалкхенга дохкара план тIехкхоачашъяьй района боахамаша.

ДIахо нов. Гостемирова дувц бахача наьха вахара хьал тоадара районе деча балхех. ДукхагIа хиннай районе торговле а бахача наха гIалкхаш ду а предприятеш. Дуккхьала 1966 шера хьайийлай оаха массехк мастерски, парикмахерски, ателье, кхыяраш.

Цхе шера плана проектах 1966—1970 шерашка дIахо дегIадоаладе лаьрхIад халкъа боахама дерригa доакъош. Тха районе а дикка лакхлургья промышленни а юртбоахама а производство. Хьалъергья маькха завод. ТIадоагIача шера хьалъе йолаергья маслозавод, керда оборудовани оттаергья кирпични заводе, хьалъергья поликлиника, больница, наха чубаха цIенош, бытовой предприятеш, кхыйола гIишлош, асфальта наькъаш дохкаргда.

Дуккха балхаш дергда юрташка. Массанахьа а газ юлларгья, чакхъяьккха яргья электрификаци. Интеллигенцена лаьрхIа 312 метр чубаха цIенош дергда, цул совгIа предприятейи колхозеи чотах а дергда наха чубаха цIенош.

Юбилейни 1967 шера киоскаш, стендаш, сийлен улгаш оттадергда городе. Города парке атракцион а йолаш йола берий городок егрья.

Оаха дех Министрий Советагареи «Грознефть» объединенегареи лимитах йоацача капиталовложенешта лаьрхIа 1967 шера тхоашта 50 эзар сом далар. Цул совгIа оаха дех тхоашта школа хьалъеча оборудовани эца, школаш тоае, берий беш хьалъе ахча хьахецар а.

Оратора дош лу сессена малгIабикьхоша Советски Iаьдала 50 шу дузача денна къахьегама толамашца накъабахара шоай низ кхоберг ца хилара.

Дош лу Шаьла райисполкома председатела нов. **Баснакаевна.** Пятилетка хьалхарча шера, — йоах цо, — доккхий толамаш даьхад района къахьегамхоша. Колхозашеи совхозашеи 102 процент кхоачашъяьй ялат даккхара план, 123 процент кхоачашъяьй шекара свекла яккхара план. ТIехкхоачашъяьй хьайбай продукташ йохкара план а. Ерригача промышленни предприятеша толамца кхоачашъю шоай планаш.

Дукха балхаш даьд къахьегамхой вахар тоадара. Райони центре хьалдаьд 8 квартиреи 24 квартиреи йола цIенош. Шиъ 24 квартира йола цIаи, баняи хьалъяьй Аргун яхача поселке Алерой яхача юрта хьалъяьй школа, иштта кхы а.

ТIадоагIача шера кхы а дукха гIирсаш да хьалде лаьрхIа. Царна проектно-сметни документаци йолаш л. 5 шу да Шаьла канализаци яра проектно-сметни документаци кийча йола, бакъда хIанзалца хьа плана юкъейихьаяц из объект. Оаха дех 1967 шерарча плана из юкъеяхьар.

Иштта плана юкъеяхьа еза хьалъе лаьрхIа йола котельнеш.

ТIадоагIача шера хьалде деза нах чубаха цIенош, хIана аьлча дукха хьехархой, медицински болхлой ба цIенош ца тоъаш. Къаьстта теркам тIабахийта беза цу гIулакха.

Дуккхача юрташка эсала помещенеш йолаш я клубаш, библиотекаш, хIаьта цхьайолча моттигашка хьалъе езаш а я уж. Культура учрежденеш хьалъяра новкъостал лац колхозаша, совхозаша, юртбоахама министерствас. ДукхагIа терко е еза цу дешашта.

Тха районе дукха нах ба бахаш. Йолаш йола больницеш тоъал яц. Цудухьа цу гIулакхага хьажа деза тIадоагIача шера.

Къаьстта терко е еза школьни зданеш шеръяра, хIана аьлча хIанз кхаь сменах дешархой деша багIаш дуккха школаш я, хIаьта тIадоагIача шера дешархой кхы а дукхагIа хургба.

Ледара латт район хица Iалашъяра гIулакх а.

Нов. Баснакаева чIоагIа критика ю финансай министерствана района финансировани еча хана дукха кхоачамбоацараш нийсдалийтарах.

Къамаьл даь йистевоалаш нов. Баснакаева дош лу Лакхехьарча Совета, Октябра 50 шу дизара сийна шерра социалистически яхь а йоаржаяь, района къахьегамхоша керда доккхий толамаш доахаргхиларах.

Къамаьл ду депутата нов. **Пензуровас.** Цо йоах, 1967-ча шерарча бюджета тIа йоккха моттиг дIалоац къахьегамхой вахара хьал тоадареи, цар культурни боарам лакхбареи. Цо хьагойт партеи правительстваи къахьегамхой еш йола йоакхо.

Укх шера дика къахьийгад Наурски района къахьегамхоша. Паччахьалкхенга ялат дохкара план 148 процент кхоачашъяьй, шура — 125 процент, тха — 100 процент, комсаш — 132 процент.

Наурски района «Советская Россия» яхача совхоза комсаш лелаераша 151 процент кхоачашъяьй комсаш чуэцара укх шерара план. Района боахамаша боккха пайда баьб укх шера. Из бахьан долаш дикка торо хиннай бахача наьха хьалаш тоаде. «Советская Россия» яхача совхозе хьалдаьд хоза культура ЦIа, школа, баня, дика наькъаш дехкад. ДIахо цига хьаде лерхI нах чубаха цIенош, бытови мастерскеш. Цхьабакъда, чIоагIа хала латт водопровод хьалъяра гIулакх. Турбаш яц. Оаха дех цу хьакъехьа совхоза новкъостал дар.

Боккха болх баьб Наурски чхьагIара совхоз улла юрт тоаяра а. Ерригa улицаш е асфальт е жагIа биллa тоаяьй.

Массайолча квартире газ чуйиллай. Цхьабакъда, кхы де дезаш а дукха да.

Са къаьстта дувца безам ба котельнеца дIоахдеш долча цIеношкарча хьалах. Iа тIаккхоаччашехьа совхоза директори завода директори шоайла эгI. Баха нах латкъа болалу шийла я яхаш, хIаьта директораша бехк шоайла дIатIа - хьатIа бехк. Бакъда, из гIулакх тоадара турбаш Iалашъяьй, хIаьта укх гаргарча делошка уж хIара цIагIа чуйохкаргья. Вешта, из гIулакх боккъонца чакхдалац юртара ши подстанци болх бе йолаяллаца. ХIаьта царга болх байтар эша трансформатор кораягIац.

Во латт цу юрта сердал йиллара гIулакх, иштта ледара да хий дуллилга а. Цу хьакъехьа совхоза новкъостал эш.

Белгалдаккха деза цу юртарча школашка кхаь сменах дешархоша дешаш хилар. Укх шера кхы а дукхагIа хургба дешархой. Цудухьа хьалъянза яргьяц керда школаш. Оаха дех из дош къоастадар.

Оаха иштта дех, тIадоагIача шера «Победа», «Советская Россия», «Наурский» яхача совхозашка газ чуйилла йиш хулийтаргйола газови магистраль хьалъяр. Цу гIулакха ерригa торонаш йолаш я: кхаь а боахама юхе гIолла тIехйоал газови трасса.

Нов. Пензуровас ший къамаьл чакхдоалаш дош лу Советски Iаьдала 50 шу дизара сийна тIайица социалистически декхараш района къахьегамхоша сийленца кхоачашдергхиларах.

Дош эц Гудермесски райисполкома председатела нов. **Даурбекова.** Цо дувц 1966-ча шерара бюджет кхоачашдарах. ДIахо нов. Даурбекова белгалдоакх 1967-ча шерара бюджет республика халкъа боахам дIахо дегIабоалабара боккха лоархIам болаш хилар. Цу тIа белгалдаьхад къахьегамхой вахар дIахо тоадара партеи правительстваи хьалхашка оттадаь декхараш.

Укх тIеххьарча шерашка чIоагIа хувцаденнад Гудермеса сибат. Района промышленноста а юртбоахама а къахьегамхоша толамца кхоачашъяьй 1966-ча шерара производственни план, хIанз уж шерра социалистически яхь а йоаржаяь чуйийна къахьегаш ба Советий Iаьдала 50 шу дузача денна сийленца накъабахара.

Гудермесски района юртбоахама къахьегамхошта 5 эзар сом совгIата ахча хьожадаьд РСФСР Министрий Советеи ВЦСПС-еи соцамах. Тха района «Кавказ» яхача колхозо яьккхай РСФСР Министрий Советеи ВЦСПС-еи Ше байракх. Района къахьегамхой бIубенна ба дIахо кхы а чIоагIагIа къахьега.

Нов. Даурбекова йоах, Гудермесах йоккха промышленни центр хулаш латт. Бакъда, город дIахо тоае дукха рузкъа эш. Цу гIулакха 1967-ча шерарча бюджетах Гудермеса хьахьожадер тоъал дац. Из дуккха а дукхагIа хила деза. Къоастаде деза Гудермесе цах чубаха цIенош хьаллара дош. Цу гIулакха чIоагIа новкъарле ю городской канализаци ца хиларах. Из 1967-ча шера а юкъейихьаяц. ТIадоагIача шера дIадоладанза даргдац канализаци яра балхаш. КIезига да коммунальни боахама хьожадаь ахча а. Оаха дех республика Министрий Советага, Лакхехьарча советага канализацин газофикацин яра ахча дукхагIа хьожадар.

Йоакхо е езаш да город бокъонца хица Iалашъяра гIулакх а. Тоае еза городера больница, дикка хьалъе еза школаш. ХIанз а тIехь 9 юкъараобразовательни школаш 3—4 сменах болх беш я. Цу гIулакха къаьстта чIоагIа терко е еза.

Нов. Даурбекова хьаллоац 1967-ча шерара бюджет чIоагIдарах йола предложени. Цо йоах, района промышленноста, юртбоахама къахьегамхоша низ кхобергбац пятилетка шоллагIча шера план ханал хьалха кхоачашъяра.

Трибуна тIа ва КПСС Сунженски райкома секретарь нов. **Варлашкин.** Цо дувц района къахьегамхоша пятилетка хьалхарча шера даьха толамаш. Ханал хьалха кхоачашъяьй ялат, дулх, шура, тха, фуаш, иштта кхыйола юртбоахама продукташ паччахьалкхенга йохкара план. Районе юкъера лаьрхIача хIара гектара тIара 23 центнер ялат чуийцад. Дикка дебадаьд хьайбаш. Геттара дика толамаш даьхад Социалистически Къахьегама Турпал нов. Емельянов керте латтача «Победа» яхача колхоза къахьегамхоша. Царел дукха тIехьабисабац Шеча Эскара, XIX-ча партсъезда цIерахча боахамий колхозхой. Шоай экономика дикка лакхъяьй хьалха тIехьаюсаш хиннача «Восход» яхачеи Орджоникидзе цIерахчеи колхозаша.

Шерра социалистически яхь а йоаржаяь, дика къахьийгад района промышленни предприятеша. Цар планал совгIа арахийцай 300 эзар сома маьха продукци. Болх беш я газобензинови завод, хьалъяь йоалаш латт окъача реагентай завод.

Социалистически яхье хьалха латт «Сунжанефта» мехкдаьтта промыслови управлени. Сунженски мехкдаьттахой тIаIертта къахьегаш ба мехкдаьтта даккхара керда моттигаш лахара. ХIанз караерзаю мехкдаьтта даккхара Серноводскера керда моттиг.

Укх шера промышленносте а юртбоахаме а даьхача толамаша,—йоах дIахо нов. Варлашкина, — торо

Москва. ЦIе майда. В. Соболева сурт. ТАСС фотохроника.

КЕРДАЧА ШЕРА—КЕРДАЧА КОТАЛОНАШКА

хилийтар района къахьегамхой материальни культурни боарам лакхбе. Шозза дукхагIа хилар колхозхой доходаш. 1960-ча шераца нийсдича болхлойн гIулаккерча наьхси алапи лакхденнад 35 процент. ДукхагIа хьалъяьй школаш, берий бешамаш, яслеш, дарбан, культурни, торгови, коммунально - бытови учреждденеш.

Район дIахо дегIайоалаяра дикка йоакхо яьй 1967-ча шерарча бюджета тIа. Района къахьегамхоша кердача производственни толамашца жоп лургда цу йоакхонна. Цар доккхий социалистически декхараш тIаийцад юбилейни шера. Шеко яц, уж сийленца кхоачашдергхиларах.

Нов. Варлашкина Лакхехьарча Советагара дех Орджоникидзевская яхача станице райисполкома лаьрхIа здани, иштта бувзама районни узланен автомашинашта техническ гIулакх деча станценеи лаьрхIа цIенош. Первомайское яхача юрта бани хьалъяра ахча хьожадар.

Нов. Варлашкина белгалдоаккх райсие водопровод ца хилар бахьан долаш чIоагIа халонаш нийслуга. Из дош дувца дикка ха я, бакъда. хIанзалца хьа къоастадаьдац. Укх шера средстваш хьожае еза районе водопровод хьалъяра.

Къамаьл ду депутата нов. Магомаева, Надтеречни-района къахьегамхоша, — йоах цо, — дика къахьийгад укх шера. ТIеххоачашъяьй илат чуэцарен пачхьалкхенга хьайбай продукташ йохкарен план. Района юртбоахама къахьегамхоша тешшаме лард еллай тIадоагIача юбилейни шера лаккара хьувкъам чуэцара. Хьайбашта шортта доакъар Iалашдаьд, дика тоаьлй уж чудоахка помещенеш.

Дика къахьийгад тха гIишлошъ-ераша а.

ДIахо нов. Магомаева дувц районо 1966-ча шерара бюджет кхоачашъяь хиларах. Бюджет кхоачашъяр а тIеххоачашъяр а бахьан долаш 42 эзар сом пайда баьб.

Е шу долалуш тха районе вIашагIъеллаяр ремстройучасток. Ремстройтресто йоагIIача бесса терко янзар цуна. Материальни база Iалашъяра гIо дандар, дика кадраш Iалашъязар, иштта кхы а. Из бахьан долаш ремстройучастко дешара шу дIадолалуш йистеяханзар дуккха школаш, аэропорт, иштта кхыйола объекташ.

1967 шерара бюджет чIоагIдеча хана оаха дех е дешаш къоастадар. Районни центр Знаменка яхача юрта дIахьош хиларца дувзаденна оаха дех райисполкома, суда, милицена, прокуратурана лаьрхIа цIеноши хьаллара капиталовложенеш хьожаяр. Юртбоахама министерство, Грозвино объединени, «Скотооткорма» трест декхарийла я школаш, культура, здравоохранене учрежденеш, берий бешамаш, яслеш, специалисташта цIеноши хьаллара района совхозашта ахча хьожаде.

Тха районе гIолла тIехйоала газопровода керттера магистраль. Цхьабакъда, районни центре а, хIаьта иштта гарггарча юрташка а газификаци яьяц, ерриге торонаш йоллаше а. Терко е еза цу гIулакха.

Надтеречни район дуккха боахам болаш я. Укхаза доакх мехкдаьтта газ, клат, дулх, шура, перспективе я комсаш, чхьагIар доакккхилга.

Тха шурий - дулха совхоза 30 эзар гаргга хьайбаш Терски дукъа даьгIенашка да. Цига 30—40 километр гаьнара хий тIакхаьа дезаш хул. Цу гIулакхо чIоагIа зе ду, къаьстта чIоагIа Iаткъ из гурахьей бIаьстен. Цу гIулакхо дикка лакхбу хьайбай продукци яккхарга дIабода мах.

Тха хьайбаш мел латтача моттигашка гIолла дIайолх мехкдаьттахой кара йола хина динеш. Тха йиш яц царех пайда эца. Аз дех из дош къоастадар. Цунга дIадехар зехьа доргдац.

Ший къамаьл йистедоалаш нов. Магомаева йоах, 1967 шерара бюджет вай партеи правительстваи халкъа боахам дегIабоалабара еш йола йоакхо къаьта хьагуш да.

Къамаьл ду шурий промышленноста управлене начальника нов. Яковлевас. Цо белгалдоаккх дIадахача шера управлене коллективо доккхий толамаш даьха хилар. Дикка лакхъеннай къахьегама овсарле а. Цхьабакъда, балха юкъе долаш да кхоачамбоацараш. Укх шера кхоачаш ца еш йисай даьтта дикалеи лакхарча сортах кIолд арахецарен план, стандартни йоаца продукци арахецаш а моттигаш нийсъеннай. Цхьайолча предприятеша арахецача продукце дикал лоха я. Уж бахьанаш долаш республика бюджете дIа ца кхоачаш дисад 209 эзар сом. Болх лерттIа вIаштIехьбаккхара чIоагIа Iаткъ е тайпа кхоачамбоацараш. Массайолча предприятешка лерттIа вIаштIехьъяьккхаяц санитарни порядок, тоъал бац квалифицированни мастераш, технологаш.

Дуккхача боахамаша хьачелаш йола шура стандартни хилац. Из бIеха, йоккха кислотность йолаш хул. Цу тайпара шура каст-каста кхухь Наьсарен района боахамаша, «Самашкинский», «Горец», «Гудермесский», «Терский» яхача совхозаша, иштта кхычахьара а.

Духхьал кислотность лертIа ца хилар бахьан долаш соахка колхозашкарен совхозашкарен хьадаьккхар 64,6 эзар сом ахча.

Дика вIаштIехьдаьккхадац городашка а юрташка а баха нах шурийна Iалашбелга. Шура йолаш а йоацаш а ха дукха хул. Аьхки тоъац холодильникаш. Цу гIулакха бехке я республика торговле организацеш. Цар ерриге торонаш оарцагIъяхац болх тоабара.

Нов. Яковлевас дIахо ювц 1967-ча шера управлене гIолла кхоачашъе лаьрхIа мероприятеш. Дуккха балхаш дергда управлене предприятешка механизации автоматизации иккъейоалаяра. Цу гIулакхо гIо дергда пачхьалкхен план дикагIа кхоачашъе, продукце дикал лаккъе.

Укх шера кIезига производительни оборудовани дикагIчунца хувцаргья, производственни майлаш шеръергья Наурски, Шелковской даьттай кIолди йоаккхача заводашка, Сунженски даьтта доаккхача заводе. МагIалбике хьалъе лерхI шурий завод.

Уж мероприятеш кхоачашъяра нов. Яковлевас республика Министрий Советагара дех гIишлой материалаш Iалашъяра шоашта новкъостал дар.

Юртбоахама министерство декхарийла я, йоах нов. Яковлевас, шура дукхагIа хургйола мероприятеш ваIштIехьъяха. Торговле министерство декхарийла я укх шера къаьстта теркам тIабахийта тикашка шортта шура йохка торо хулийтаргйола оборудовани Iалашъе.

Нов. Яковлевас ший къамаьл йистедоалаш тешал ду шурий предприятей къахьегамхоша Октябра 50 шу дузача деина сийленца накъадахара шоай ниъ ца кхобеш къахьегаргхилара.

ФОТОИНФОРМАЦИ

МОСКВА. Советски Iаьдала 50-гIа шу дизара кийчо еш хиларца дувзаденна дукхагIа хила баьннаб СССР Герзашца кийчдаьча Низий Центральни музее ухашбараш. Экскурсанташа чIоагIа теркам тIабийрза зув 1967 шера событеех лаьца, Ше Эскар хьахиларах лаьца, СССР Герзашца кийчдаьча Низаша чакхбаьккхача сийлахьарча наькъах лаьца дувцача документаши экспонаташи.

Сурта тIа: «Аврора» яхача фаьлгала дувца даьннача крейсера маделла хьалхашка.

М. Стронова сурт.
ТАСС фотохроника.

ДИВНОГОРСК. Дийнахь а бус а ца севаш таташ латт Енисей тIара Iалаьмате йоккха гIишло — Красноярски ГЭС хьалъеча. Йоккха шелал латташехь а монтаж еш латт юххьарча шин агрегата, цар ток яла еза юбилейни 1967 шера.

Сурта тIа: тахан укх суртехьа я Красноярски ГЭС плотина.

Ю. БАРМИНА сурт.
ТАСС фотохроника.

Литературни оагIув

КIАЙ ХАЛАТ ДУВХА ЗIАМИГА САГ

ОЧЕРК

Цхьаккха хIаман уйла йоацаш велаш - ловзаш лелача Султана юхь тIара гIозал цIаьхха човхайир ханал хьалха да, Або валаро. Даь ткъаь кхойтта шу мара даьннадацар леча хана. Ткъаь кхойтта шу! Эггара хозагIа йола ха! Ма хала да-кх ше лелга а хоьш. цу хана, дIа мел доладаьр юкъагIа а дуташ вала! Иштта хилар Султана даь — облисполкома бехктокхамерча секретара Сайханов Абой валар. Кхы цул аттагIа дацар цунна тIехьа дена цхьаъкха во а, елар Султанал зIамагIа йола пхи шу даьнна йиша а.

Эггара хьалха цу хана дагадена хила мегар Султана ханал хьалха ухача Iоажалга дов хье, ший дерриге хьаькъал, хьинар цунна духьал даккха...

1948 шера экзаменаш дика дIа а енна Фрунзенски медицински институте деша вахар хьайза мора корта а лепаш цIена амат а долз, берраш-ха кхийна нохчий зIамига саг. Шераш дIаухар. Денгара ди массаза доала, сабаре а эзделца а вола нохчий зIамига саг кIоаргагIа кхувдар медицински Iилман тамашашка. Цунна хьалхашка хIара ди массаза доала шерагIа хьаеллалора тайп-тайпарча лазарий къайленаш.

Кхоалагiа курсе денз терапе къайленашка кIоаргагIа кхувда воалалу из, шерагIа тохк лазараш хулийташ дола бахьанаш. Iилман кружоке болх бе воалалу из хьалхагIа профессора Вольскеи цул тIехьагIа профессора Иосиф Моисеевича Фуьтеи кулгалца. Къаьстта дукхагIа теркам тIабохийтар Иосиф Моисеевича студенташта юкъе а ший кхетамца белгалвувлача Султана гIо дора медицински Iилман къайленаш кIоаргагIа тахка, цун тохкамга бодача шерача новкъа вала...

Хьаккхьчар дIаьхача ялх шера Султана сатийса ди. Пачхьалкхен экзаменаш дика дIа а луш йистеьккхар медицински институт. Керда хаттараш эттар хьалхашка.

Институт йистеьккхачул тIехьагIа Султан болх бе хьожавир Джалалабадски областерча Октябрьски районе. Терапевт волаш массехк шера болх бу цо укхаза. Тамаш я-кх лоамашка бахача цу районерча киргизашта из вицвеннавале.

ТIатеIIа лоамий бовхьаш къайла а даьха латтар даша санна еъенна гуйранна морхаш. Дарзах елхача цу сарахь цIаьхха хIама техар наIарах. Улув тесса говр а йолаш баьрий латтар наIар тIа. Из дар лоам жа доажадеш вола лоамах уллача юртара киргиз. Цун бIаргаш зийкачоа ха хала дацар цунга йоккха сагота йолга.

— Фуд хиннар? Чу вола. — Султана аьлча, корта лостабир цо.

— Диъ сахьат хьадхагIа мотт хьалувш вацар кIаьнк, хала воагIа со, никъ чIоагIа хала ба догIо боша а баь. Массехк хаттар дир Султана кIаьнкага фу лазар да кIезиг-дукха мукъагIа кхетаде гIерташ. Больнице дIачуэтта эшаргйола лорий инструмент а молхаш а чехка хьа а ийца массехк минут ялалехьа лоамашка гIолла хьувзаш бодача готтача наькъа такилгах водар ши говра баьрий. Хьахозар Iехача, мецденначa оакхарой увгIар, говраша пурхаш бора. Бийса геттара баьдйирзача хьалсегар цар фонарь.

— Валалехьа тIа мукъагIа кхоачавалар, ма йоккха юхьIаьржо я-кх ца кхуй. Итташ уйлаш хувцалора керта чу. Лалла, лалла акхсакхал, ма кхое говр, лалла, йоахар Султана. Кхоергъярий акхсакхала дийнавий ца ховш волча ший воIа оарц ийца водаш говр? Цхьабакъда, Султана-м шортта йолхаш санна хетар говраш [illegible]. Цунна дагадагIацар уж лоамаш, [illegible] а говр лайжа Iокхете хьаэца [illegible] ца дусаш ахкаваха тарлулга. Бийсанча шийтта сахьат доаллаш мара [illegible] бIегIанг тIатехача юрташка йоагача лампа сердал. Хьацар а догIа а вIашагIъийна, тIарш санна тIаьда яр говраш а баьреш а. Iаьхача же тIарча жIалеша хоам бир хьаьша а воалавеш цIен-да цIакхачарах. Укхаза кхо-биъ дезал мара бацар шоай юрташка Iеш. ДIаккхессача санна уллача ялх шу даьннача Умуртайна юхе елхаш ягIар ши-кхо кхалсаг, Iочу а эза гIийло йоагар шуша тIаьгIа йоккха лампа.

ТIамел йола тIаьда хIамаш мехка Iо а кхайса температура лаьрхIача шовзткъа бIарччен бархI иттанехи яр. ЛадийгIача шеко йоацаш дар пехкашта воспалени хилар. Инструмент чехка кхехка а яь Султана Умуртайна, маха тохаш ца тешаш хьежар кхалнах лора пизага. Цхьа йоккха саг духьал а яьлар маха ма тоха аьнна, цхьабакъда, лоро ший декхар кхоачашдир. Сахилалехьа массехк маха техар кIаьнка. Пехкашка даьлла хар кIезига лаьгIделар, Умуртайс ший кIор санна Iаьржа ша бIарг хьалекхар. Дизза кхо дийн кхо бийсеи даьккхар цо цига Iеш. Бокъонца кIаьнк тоалучахь ваьлча, цун велавалар шийна бIаргадаьча мара цIавахa араваланзар Султан. Умуртайна эшаш йола молхаш а яхьаш юхавоагIаргволаш шийца вигар цо цун да а. Цхьа километр юрташка шоаш гаьна болча а бIаргагора цунна шоашка кулгаш а лестадеш тIехьа хьежаш латта кIай йовлакхаш тохка киргизий кхалнах. МалагIча йоазонхочоа, малагIча поэта магоргдар хьогI, цар Султана яхача баркалий, ловцай чулоацам башха?..

Ший говзал лакхъеш пхе бетта Ташкенте а хинна цIавенача тIехьагIа Султана кулгал а деш цу больнице эггара хьалха юкъедоаладир пехкашка фо чу а ухийташ туберкулез долчарна дарба делга. Районе мел хинна медицински пункташ чу а эза цар болхлошца консультацеш е волавелар Султан. Доашхар цар дувлийта гIалаташ, найза ца энаш йита торонаш гуча а йоахаш эхь хетийтар юрташка балха болча фельдшерашта.

...Фрунзера цIера машинаькъа вокзал. Дукха адам дар цига гулденна, никх санна хьувзаш. Цу селларча цIоза юкъера хьахозар. — Султан! Тянь-Шана лоамашкара моаршал ле Кавказа лоамашка! — яхаш. Уж бар цIавоагIа Султан накъавакха баьхка новкъостий.

1957 шера Грознерча цхьоалагIча горбольнице балха а этта къахьега волалу из. Цун кулгалца укхаза хьалххара вIашагIйолл электрокардиографически кабинет. дега лазар долчарна нийса дарба дара хиланза яргйоаца хIанзара толашагIа йола медицински аппаратура а латташ. Базане вахе массехк бетта шерью цо цу хьакъехьара ший говзал. Цунах а кхоачамбаь Iе уйла йолаш вац медицински Iилман бух тахкара тIаккхувш вола нохчий зIамига саг. Аспиранталла из дIаьц цIи хезача Iилманхочун Павлова цIерахча, цхьоалагIча Ленинградски института клинически ординатуре. Диззача шин шера низ тIабахийте болх бу Султана шоай медицински Iилман балханца вай мехка а кхы дIахо а бовзаш болча профессорашца Истомановайцен Георгиевскайцен лазарий а царна де йиш йолча тайп-тайпарча дарбай а къайленаш кIоаргагIа тохкаш, кердадар лехаш. Аспирантура йисте а яьккха Султан цIавена дукха ха ялалехьа бархIлагIча больнице вIашагIйолла карзноревматологически отделени, цига заведующей хьожаву из.

— «Хала цамогаш вола саг ший новкъосталла, дарбанца вийраз а вийраз вахаре гIоза гIа боахаш бIаргавоврал хозагIа фу хургда лора?» — Султана цу дешаша а из заведующи волча отделене дIахьош болча боккхача балхо а тешал ду, лора дерригa ираз а гIозал а цо деш долча дарбанца ювзаенна хилара.

Дарба хинна арабаьнарий могашал лораеш массахана царца бувзам лоаттабу кардиоревматологически отделене. Шоай хан-ханнахьа царга кхайка а кхайкаш тохкам бу ревматически а склеротически а иштта кхыча а лазарашта. Беседаш ю больницера арабаьнначул тIехьагIа цамогаш бараштa малагIа лазара Iоткъамаш хиннад, уж сенца дувзаденна да. Цул совнагIа городе лаьрххIа вIашагIъехка кардиологически кабинеташ я кхыча больницешка.

Царца бувзам лоаттабу Султан заведующи волча отделене дикагIа болча лораша Римма Сергеевна Барадинас а кхыбараша а. Ала дезаш да дуккхача шерашка клинике балхаш даьча Римма Сергеевнай балха йоккха опыт хилар а Султана а цига балхаш деш болча кхыча лораша а, из лоархIаш хилар а. ХIанз дийша баьнна а, дешаш а болча къоцача лораша дог хьест Султана, царех доккхал ду цо.

Ший воIах доккхал деш дог дел Султана наьна Рукъета. Из хIанз а болх беш я. Сесаг Ляля медицински сестра я йиълагIча горбольнице, балхара чувоагIача даьна мархIа беттaлу ялх шу даьнна Ильяси кхо шу даьнна Темирлани. Барттайнача дезала вIаши дувц дIадахача дийнахьа хиннараш. ХIаьта дувца хIаране да дуккха а.

Бийса. Темирлани Ильяси тхьайса мерза наб еш укх. Султана нана Рукъет а Iойижай тхьоврехьа. Ляля-м хIанз а цхьаьца хIамаех кулгаш детташ лел. Цхьабакъда, Султан-м вац хIанз а вижа дага. Дукха да деша а Iомаде а дезаш дола кердадараш. Кийчъе еза города терапевташта еша керда лекци. Грозне кертера терапевт ма вий из 1962-ча шера денз. Уйлае еза отделене бадача халача унахошта дIахо де дезача дарбан.

Тоъал ха я микрорайонерча вIаштIарадаьча цIеношкара лампаш дIаяйна а нах мерзача набарах боахка а, цхьабакъда цхьан цIен лакхерча этажа корах арамехк электрически лампа сердал. Истола тIа букар а вийрза вагIа къона коммунист города кертера терапевт. Дукха ха йоаццаш СССР-а Лакхехьарча Совета Президиума Указаца «За трудовую доблесть» яха медаль енна вола бархIлагIча больница кардиоревмотологически отделене заведующи Сайханов Султан.

М.-С. ПЛИЕВ.

Хьамзат ОСМИЕВ.

ДИНБАРГ

Кегаша, баргаша,
Мэшиний чархаша
ТоIаяь, хьаккхаяь,
Лаьттара лакх ца луш,
Водачоа, воагIачоа
ДикагIа гойтар духь,
Доарахо нийсевлча
Ше накъаллар духь,
Унхочун гIойгенга
Хайна из лор санна,
Цу наькъий йисташка
Латташ гу из динбарг.
— Хьаннхашта хьаннховдал,
Доарахо, тхегахьа,
Дог тийшше дIаэцал
Тха дарба, — аьлча мо,
ТIаьр-йовкъаш кховдаяь
Латташ гу динбаргаш.
Лакха яц уж гIевна,
БIарг хьоастаi хоза яц,
Цхьабакъда, цу човна
Кхы дикагI молха яц:
Чов цIенъю цар дика,
Лазар цар дужаду.

Джамалдин ЯНДИЕВ.

БИЙСАШКА

Да ма хьанха шун
Са наб-са доадеш,
ДоагIар, доаар хьедеш,
Нанас делха бар мо
ХIара дош дужо гIерташ,
Аз сатем боабаь бийсаш,
Михо бодабаь баIа мо,
Лар йоацаш йоаргья хьоах шо,
Цкъа мара доацача вахара
Мерза ловца боахаш
Адамий дегашка
Дошо хьоаса боахаш
Шортто заме хьесташ
Дунен тIа яхаргья хьоах шо.

* * *

Са дай цIийца лийча Зама!
Со мел вах къор ма ерзала сона
Ха дIеяха со вокхха хилча,
Дийнахьа е бусса со кхайкача.
Безаме юха йист хилалахь сега
Аз мел лепадаьр,
Аз мел дийцар
ТIехтохам боацаш,
Дега тIа вас йоацаш
Юха дувцала сона.

Джабраил АЛБАКОВ.

ХIАНА КХИЙТАР ХЬО

ХIан кхийтар хьо...
ХIан кхийтар хьо оах цу дийнахь
ХIан бихьар Iа са сатем?
ХIанз ди-бийса вIашагIъийна
Со фу мацаа ца хеош лел.
Хьо, хьабIаргайоврца йоагIа
Iуйре, йода бийса отт.
ЙоI, мичад хьо дега дIоагIа,
МалагI ккаторгба Iа мотт.

Яц са моттиг хьона леткъа
Се Iа териал ца варах.
Селлар чIоагIа сона Iеткъар,
Хьа дега ца Iатиъарах.
Хьо эзарах ала баьнна
Дог чу лотаенна цIи,
Йоасргьяр аз веза аьнна
Хьэхозийтаре Iа цкъа.

I А Й

(бIраашта)

У-у ма шийла е тха цIагIа,
Корех ша баьб эгIа, магIа,
Ший маьр-даьх нус лечкъаш санна
Малх дIалечкъаб морхех бонна.
Лоа делх лаьтта къайладоахаш
Мух хьекх чоалпаш халхайевхаш
Шелал ца ловш жIалеш увгI
Наха барзкъаш дIэйхагI дувх.

Малх, хам бац хьа. Бац ма хьежа.
Аз шелалах бIы ца къажаш,
Араваьнна дэхча даьккха
ЦIейолийташ пишка Iаькъа.
ЦIи ювзаргья цIагIа йIайха.
Уйла елахь, малх, хIанз Iайха;
Мел шек да хьо лечкъарах.
Оаха-м оахош хьабу малх.

Ахьмад ХАМХОЕВ.

ДоттагIал

Вахара ираз, дунен морзо
Из да адмий доттагIал,
Хало нагъеш аьттув баккхар
Из да сага къонахчал.
Заман бIаьхача новкъа вайна
Кiезига духьалеш хиннаяц.
Сийдола, низ бола парти еце
Уж йохоргъяр сона хац.
Барт тайнача дезалца къувса
МоастагIашта этта хиннадац,
Машара вай айяь байрахх
Лохъергйоа низ лаьтта бац.
Дунен зама эргайоахаш
Къамий барт вай цаI беш да.
Цудухьа вайх къахьегараш
Наьнах санна тешаш ба.
Вай майра кхебаь космонавташ
Дунена го тувсаш ба.
Адмий ираза парте уйла
Массаз кхоачаш хулаш я.
Вахара ираз, дунен морзо
Из да адмий доттагIал
Хало нагъеш аьттув баккхар
Из да сага къонахчал.

БIАЬШЕРЕНИЙ ОАГIОНАШ ЕШАШ

РЕЦЕНЗИ

Укх деношка вай республика книжни тикашка денад «ДIаихача замай къайленаш» аьнна цIи йолаш дола книжка. Цун автор ва археолог, исторически Iилмай кандидат Виталий Борисович Виноградов.

Хьадувла, хьаехкаргья вай цун кердача книжка листаш, археолога воашта ювцараш малагIа къайленаш я хьожаргда вай. Цхьабакъда, книжка дешарашка хьалхарча оагIонаш тIа йист хулаш, из книжка ше фу лаьрхIа яздаьд дувцаш волча книжка автора шийна дош дала догдоагIа эггара хьалха. Цо йоах цу хана шийна дагахиннар книжкаш дешаш болча дуккхача наьха Кавказа историцара безам совбоаккхилга, Кавказски археологена карагIдаьннараш довзийтилга, хIанз IилмахоI малагIа болх беш ба дувцилга, хIаьта иштта.— керттердар — гаьнна хьалха дIаяхача ханах юхейиса тIехьале езаш, сий деш, лораеш лелаелга совдаккхар.

Цу тайшара, книжка хьалхара оагIонаш еша долалушехьа а, гаьнна хьалха дIаяхача, эзараш шераш вайна гаьнаяьннача хана чу воаш нийсделча санна хеталу вайна. ХIанз Нохч - ГIалгIайчу мел бахача наха, къаьстта а дешархошта-пионерашта довзаш долча, талгIеш етташ доагIача сийна лента санна Сержень-Юрта юхе гIолла тIехдоалача Хулхулау (Белка а оал цунах) яхача хи йистерча берда тIа латт вай. Автора вай дут вай заман хьалхагIара VII-гIа бIаьшере юкъеяхача ханарча, вешта аьлча 2616 шу хьалхагIарча Сержень-Юрта, шаьра бухь а болаш долча дукъ тIа уллача нах баьхача моттиге, унзарерча баьдеча бийсанна, гаьнна хьалха цига баьхача вай цаьха даьштеи, аренца лелача скифий полчишаштеи юкъе лира тIом оттаргболча юрта.

Виноградова йоккхача говзалца оттаду хIалак хиннача Сержень-Юрта сурт. 1966 шера из моттиг хьаьхка яьннай Къилбасела-Кавказски археологически экспедици (СКАЭ). Укхаза археологически бахкамаш деш кораьлча хIамашкара доаладу автора ший дувцар. Цхьабакъда, бIаьшерений къайленаш цхьан Сержень-Юрта яьхка Iац. Цудухьа Хулхулау берда йистера дIа а даьле, Шолжа йисте уллача городе долх вай. А, вай долхар Грозный яц, хIанзза вай йийцача юрта ханара йола, цхьабакъда, истори цунчул дIаьхегIа долаш йола Алхан-Кале я. Цун истори хьадовзийтара автора ший книжка бархI оагIув хетаю. Цар тIара хов вайна из город аланаш, гуннаш, хазараш, половцаш-кипчакаш, монголаш - татараш, кхыяраш санна йола племенаш летача хана итташ тIемаш лайна из город хилар. Цхьабакъда, вай деношка кхаччалца яха кхел хиннаяц города. 460—666 шу хьалхагIа, вешта аьлча XI-XIII-ча бIаьшерашка дIадаьннад цун вахар. Йисаяц Алхан-Кала ханнара цхьаькха город а хIанзарча Нальчикаи Орджоникидзенеи юкъе хинна город Татартуп а. Нохчашеи гIалгIашеи гарггагIарча доаладхошца меттел Россеца а, Малхбоаленца а, кхыча мехкашца а социально-экономически, политически, культурни бувзамаш лоатталара гIулакха боккхача лоархIаме хиннача цу тамашийнача городах дола хIамаш деш вай «Татартупа гувнашта юкъе» яхача разделе.

«ХIама гуш йола шаьра аре» — иштта перевод ю В. Б. Виноградова хIанзарча Алхазурово яхача юрта къулбехьенгахьарча даькъа районе иллача Энгелик яхача нохчий къаьнарча юрта цIера. Энгелике гIолла доагIача хинех довзаш да Ингилик, Индели (Ындели) Энгелик яхача юрта цIи хила езаш я, йоах тохкамхоче, эрсий документаш тIарча «город Индили» яхачох тиллар.

Книжкаш мел дешарашта хац, Кавказах, белггала аьлча Къилбаседа Кавказах яздаьр «истоpe да» Геродот (вай заман хьалхагIара V-гIа бIаьшере), «географе да» Страбон (вай зама хьайолалуча юххье), «медицина да» Гиппократ (вай замал хьалхагIара V-гIа бIаьшере), кхыбараш болга. Дуккхача античниписателаша, Iилмахоша, философаша деча тешамах, вай замал геттара хьалхагIарча вай мехках, шоай даннеица археологически памятникех дола хIамаш оаш дешаргда «Iилмай» дай «жоп луш ба» яхача керте тIара.

«Цар кхалнах говрашца лел, говраш тIа багIашехьа а Iадсаькхаш, дротикаш кхувс, мехкарий болча хана моастагIех лет, хIаьта маьре болхац кхо моастагIа велца йолча хана. Малаш ба укх тIа бувцараш, фу кхалнах—тIемахой ба? Книжка дешачун безам сов тIех ца а боаккхаш, аргда аз цунца дола жоп Виноградовгара деха вай дувцаш долча книжка укх раздела тIара лаха: «Малай хьо, майра амазонка?» Амазонкех, цар вахара гIулакхех дувцаш болча керта тIа книжка дешараштa кIоаргагIа йовзаргья дуккха кхыйола къайленаш а, царна ховргда Нохч - ГIалгIайчен къаьнарча гробницаша фу дувц. Царна ховргда катакомбаш оалаш йолча кхерах яьча яьшкаш чу къаьнарча Iаьдалах нах дIа миштa бийхкаб, моллагIча каша-гробница чу мел нах дIабийхкаб. Ховргда аьнна хьалха дIаяхача юкъерча бIаьшерений замалахьа шоай дегIа долча гIулакха кхалнаха лелаяь цу хана товш йола хIамаш мишта хиннай, уж хIамаш малагIча наькъаца Iалашъяьй, цар да енначул тIехьагIа цу хIамаех фу деш хиннад. Из корта бешача хана книжка дешараш уйлан кхелахь Эса керте, ЦIей-Лоам кIал уллача къаьнарча Эгикхал яхача гIалгIай юрта кхоачаргба, Эгикхаларча склепе дIаелла воалла чарахьгIалгIа валара къайле малагIа я ховргда.

Кхы кIезигагIа безам болаш ецаргьяц Черсий-Балкхарой мехкара кораньча жемталински, бештаусски ганзашта хетаяь оагIош а.

Ер санна йолча зIамигача статья тIа малрра дувцалургдац книжка тIара ераш санна дола сакъердаме кортош: «Iоажала хиши» вахара ваконаши»; «Египетски амулетий къайле», «Корабаь даьлай», «Архитектура — дунен летопись морг...», «ЖIайрах — аьрзей чIоже.

Цхьабакъда, массехк дешаца дувцаргда аз «Корабаь даьдай», «Ераш ба уж — вайнаьха дай» яхараш санна йолча книжка разделех. Укх тIеххьарча ханналца а тIехьа исторе тIа вайнахах вай заман VII-ча бIаьшерен «Эрмалой географе» тIа хьоахадаьча тайпара «Нахчаматьяне», «кисташ» оалаш хиннад аьнна хеташ дар. Цунца дувзаленна Iилмахошта хьалхашка хаттар эттал — вайнахах антични историкаша, географаша хьоахадаь хIама хиннадоацал-теш, вайнахах йола сведенеш юхе ца йита йиш хиннайолий цар, нагахьа санна царна хIанзарча Iандий, черсий, гIаьбартой, кIирий, дагестански халкъий дай бовзаш хинна хилча? ХIаьта Iилмахой тохкамаш аьттонца чакх а даьннад: археологаша, историкаша, лингвисташа, этнографаша, антропологаша цхьана къахьегар бахьан долаш гучадаьлар, гаьнна хьалха баьха вайнаьха дай этнонимаш «исадики «исонды» — «соды, хамекиты» а йолаш антични историкашта бовзаш хинна хилар. Iилмахоша белггала хила йиш йолаш хIама лоархI Хамхи яха гIалгIай къаьнара юрт «Хамекиты», вешта аьлча Эса керте из юрт йиллача «Хамекты» яхача деша тIара тилла хилар а хIаьта тIехьагIа Хамхой тайпен тIаккха бIарчча хамхински обществеи хьахинна хилар а. Цу дешах лаьца В. Виноградова массехк гипотеза, белгалонаш йоалаю, хIаьта уж ларде а лувцаш цо йоах, «страбановски хамекитех тешшаме гIалгIай дай къаьнара вайнаьха племя дархIа мегаргья...»

Цу тайппара, археолога вывод ю: «исадикаш — содаш, хамекиташ белгалъяьннача вайнаьха группай эггара къаьнагIа бола (хIанзалца хьа байзарех) дай ба». Цун маIан да, вайнаьха истори хьалоладенна ха бIарчча эзараш шераш хьалхагIа денз хьайоагIаш хилар. Шеко йоаццаш тохкамхой Iалаьмате боккха толам ба из! Цхьабакъда, специалистий-историкий декхара юкъедоагIа йоазонцара хоамаш дешарал совнагIа, кхыча памятникашка хабар хьалувцийтилга а! ХIаьта из де цар мишта вIаштIехьдоал книжка дешарашта ховргда «Архитектура — дунен летопись морг...» яхача керта тIара. Нохчашкахьарча «нах бахача гIалай чIожера» «аьрзей чIоже» — жIайрахьа кхоачаргва книжка дешар. Цу селлара бIаьхача наькъа тIа цунна нийслургда итташ архитектурни памятникаш — Тхаба-Ерды яха цIихеза храм, БоргIа-каш яха мавзолей, язычества памятникаш — святилищаш. ЖIайрахьарча чIоже цецвоаккхаргва ший чуIечен тIом арабечен гIалай башха-хозача комплексашца — цIаккха а йицлургйоацача гIалгIай халкъа ший тайпарча архитектурни кхолламо.

В. Б. Виноградова книжка дийшачоа боккха салоIам хургба, хIаьта В. Б. Виноградова яздаьраш дешаш чIоагIа сакъердам а хул. Из книжка Iилман - популярни книжкай серех да. Цхьабакъда, цу тIа Iилман материал яц яхилга лац из, шортта йолаш я из цу тIа. «ДIаихача замай къайленаш» яха книжка. Виноградова ше а яххача тайпара, «йовзаш йола материалаш даим а йизза а тIаязъе лаьрхIа дола учебник а дац, къаьстта ший тайпара болх а бац». Цудухьа шеко яц, автора шийна хьалхашка оттадаь хинна декхар дикка кхоачашдаь хиларах, цо белггала книжкаш дешарий уйла тIаэвай Кавказа историна, Кавказе меттел, ерригача Союзе а бахача наьха. хIана аьлча книжка Ерригсоюзни лоархIаме да.

М. БАГАЕВ,
археолог.

ДИКАННА ВОАЦА ХЬАША

Советски нах фе а земе а хиларах лаьца дувц дукха ха йоацаш цхьан заставе, лакхача лоамашка, Малхбоалехьеи доазон тIа хинна венача АПН специальни корреспондента, эпсара-пограничника Анатолий Касьяна.

БIАРГ ма кхоачча гаьна дIадолх аьлеша тийда довкъаш. Хьатарерча Айдаров Кожахмета укхаза хьаЪ-Iо кхувлаш колхозни Iулаш леладу дукха ха я.

КIалвиса саг шийх кхийтача из цунна новкъостал данза Iергвац, ше волча чувехаргва, кхоабаргва, чай моладергда. Айдарова сесаг — Тунгун массе а хана ший мараца хул. Цо цунна атта боацча жа-Iун балха тIа новкъостал лоаттаду. Дукха шераш да гаьнарча даьгIенашка хьайбаш доажадеш уж лела. Укх шера а кхаьчаб уж ховха баьцаш йолча лакхача лоамаш тIа.

Садовш латтар. Цу дийнахьа Хожахмет, массаза а санна, Iул долча вахавар, хIаьта Тунгун берашца цIагIа Iийнаяр. Бераш дуза а даь, дувшадаьдар.

ЦIаьххьа наIарга хьалЪулла ферта дIа а лостаяь, юрте чуваьлар цхьа къонах.

— Ираз да лоам дикача нахах кхетар. Хьаша чуэцаргвий оаш?

— Дикача хьаьша массаза а раьза да. Хьачувала, Iоха.

Тунгуна гIайбаш дIакховдаду. Хьаьшо, чу гIолла дIа-са а хьежа, зажигалка хьалсегар, тIаккха ше хьовзаяь яьча гIаьленах кIур баькхар. Фусам-нанас, пиалаш Iо а оттадаь, чай мала дIавийхар хьаша.

Лоамарча даьгIенашка духхьала цига Iа доаккхаш бараш мара бац. Тунгуна уж берригаш а бовз. Ер наьха саг ва.

Хьаша, гIайбаш тIа Iо а хайна, ше хьаяь шоллагIа хьовзаяь гIаьле оза волавелар, чай шелдаларга а хьежаш. Йист хилац. Укхаза Iаьдал дац ше дена гIулакх цу сахьате дIадувцаш. ХьалхагIа чIоагIа детта чай мала деза, фусам-даьшта баркал ала деза, вахарах лаьца къамаьл де деза, хIаьта пул тIехьагIа ше дена гIулакх а дувцаргда.

— Малалахь кхы а, — пела дIакховдаду Тунгуна. Из ший мар цIаца воагIаш сагота я, сахьата тIа хьеж. Манташ а халхашка оттаю, дилла а лу. Вовзаш воацчо сутарваьнна юъ. Ше буача кхачанца мара, кхы цхьаккхе а хIаманца ший хьашт доацаш санна хетийта гIерт из.

Оаркхилг юха а мантех хьалдуз, дилла тIа а молаш юъ.

— Кхача чам болаш-м кийчбу Iа, фусам-нана. ХIама йпачул тIехьагIа гIаьле озаргьяр-кх, да ма хьакхарг, тхьамка кхоачаденна мара.

— Са даьра яда корсама кIал хьалъэхка тхьамкий лордаш-м, аз укх сахьате хьаяхьаргья хьона.

Махулла сатийнагIа юрта чура араяла гIертар из, цхьа иттех гIа дIахо ма яьллинге а говраш яжаш яьхкача хьастагахьа едар из.

... Бетто сийрдабаьккха бар Айдаров жа-метташка бода никъ. Цхьан оагIонгахьарча лоам тIара хехка чуйоагIар говра тIа ягIа Тунгун.

— Кожахмет! Вай юрте наьха саг ва! ДIахахкалахь жа-метташкахьа. Цига ва хьона Назырхунов Усен, из сиха заставе вахийталахь.

Кожахмета ала дезар дIааьлар Назырхановга. Кхайка овчарка хьа а дийха, урхенашкарча наькъа такайгIа хеххар цо, ше водлашехь топ юза а юзаш. Юрта йолча дIакхаьчар. Ший даь командагIа юрта чу а ийкха, Iаьхар жIалий. Веначо, гIайбаш тIа дIахаьнара а ваьнна, икка боарча чу кулг дахийтар, цхьабакъда, топа юхьиг бIаргаяйнача цо кулгаш урагIдахийтар.

...Сатоссаш Назырхановца цхьана юрте кхаьчар пограничникаш. Юртербараш тхьовсанза сома бар. Кожахмети Тунгуни доазув хоададаь веначоа ха деш бар.

Жа-Iунна Айдаров Кожахмета «СССР паччахьалкхен доазув лорадара белгалваларах» яха медаль лулга дийхад. Назырханов Усенаи Айдаров Тунгунаи маьхера совгIаташ деннад.

Малхбоалехьара доазув.

Анатолий КАСЬЯН,
специальни корреспондент (АПН).

М. Ю. Лермонтова цIерахча драматически театра коллективо бер... лаьрхIа Л. Устинова «Недотрога» яха спектакль кийчъяьй. Спектакле дакъа лоацаш артистий ши группа я. Цхьан группа республика районашка а юрташка а уттаергья спектакль, хIаьта шоллагIъяр — Грозне хургья.

Сурта тIа: спектакла сцена. Недотрогай роль артисткас Т. Ковалевас ловзаю, салте — артист В. Белоглазов. **Н. Кобиашвиле сурт.**

130 километр бIаьха Подобасс-Артышта яха машинникъ буллаш латт Новокузнецкера гаьна боаццаш (Кемеровски область).

Томь яхача хи тIа гIолла доккха машиннаькъа ши тIий тилла, цхьа километр совгIа токчель яккха, итташ полустанкаш, разъездаш, кхыдола гIирсаш хьалде дезаш ба гIишлошъераш.

Подобасс - Артышта яхача машиннаькъо йиш хулийтаргья Кузбасски металл, кIор, химе продукташ Союза тайп-тайпарча миIингашка дIакхахьийта. Из никъ Советски Iаьдала 50 шу дизале эксплуатаце дIадургба аьнна декхар тIаийцад гIишлошъераша.

Сурта тIа: Томь яхача хи тIа гIолла тилла керда машиннаькъа тIий.

ТАСС фотохроника.

КЕРТТЕРЧА ДЕКХАРЕХ ЦАI

Предприяти планированеи экономически стимулированеи керда хьалаш тIа яккхар дукхьа тоъал боккха болх баьб завода партийни организаце администрацеца цхьана. Бакъда, планироване кердача система тIа довлаш кийчо е аьнна тхо дIадолалушехьа а, цхьайола халонаш духьалъэттар тхона тха предприяти сов къона хилар бахьан долаш.

Цкъа-дале, завод хьалъяьча проекта технологически дакъа из болх бе йолаялалехьа дикка къаденнад, хIана аьлча проект 1958 шера денз оттае йолаьй, хIаьта цу проектах цхьайола мощносташ хIанз а тIехьа болх бе дIайолаялийта ца йоалаш хьувз.

ШоллагIа-дале, Iалаьмате дукха, 4 миллион сом гаргарча ахчан маьха керттера фондаш йолаш йолча заводо цар дукхаьлга хьежжа пайда юха хьалургбац.

Бакъда, тхо хIанз а завод хьалъеш доахкачарех лоархIаш дале а, 1967 шера юхедиса гIирсаш хьалдаь даргдолаш да, цудухьа тхо хIанз производство алсамъяккхеи керттерча фондаша луш бола пайда совбаккхеи кийчлуш да.

Масала, укх шера промышленни серех йола йиъ оатхал хIанз опыта кийчъяьй дукха арахеца йолаергйолаши я: электрофаттап, электробурувхьувзадерг, электрошлифовалка, штатив. 1966 шера 3,6 млн. сома маьха мара ара ца хийца промышленни продукци 1967 шера 5,2 млн. сома маьха арахецаргйолаш я.

Планированеи экономически стимулированеи кердача система тIа довлара боккха болх бийза баргболаш бац. Цун маIан да, эггара хьалха, заводской планироване боахама расчет эргаяьккха тоаеча порядок оттаяр, бухгалтерски учета система лертIаяккхар, планироване кердача система тIа довлара база хила безаш бола къахьегам Iилман ларда тIа вIаштIехьбоаккхилга юкъедоаладар, кадрашта экономически кийчо яр, и. кх. дI.

Цу деша боккха лоархIам а беш, партбюрос укх шера июль бетта цу деша хетаяь заседани йир, цунах йоагIаш йола решени тIаийцар. Тахан мишта кхоачашъю из решени?

Оаха, эггара хьалха, къаьстта чIоагIа уйла тIайохийт кадраш кийчъяра, хIана аьлча заводе эггара аьрдагIагI дола гIулакх да тха кадрай квалификаци лоха хилар. Производство сихха дегIайоагIаш хиларо дIадех кадраш тIа-тIа дукхагIа хулийтилга. Цунца дувзаденна заводе школа-техникум йиллай оаха 150—200 сахьата программа а йолаш, болх беча кагирхой сайрийнарча школе дешаш ва 150 болхло, заочно техникумашкеи институташкеи деша вагIа 34 саг, болх бешехьа а сайрийна дешаш профтехучилище йистеяьккхай 80 саго. ХIара оршотдийнахьа мастера ди хул производство вIашагIйоллара экономически политически дешаех лекцеш а ешаш. Цул совгIа, планироване кердача система тIа довларца дувзаденна оаха кийчьяь мероприятеш кхоачаш а еш, декабрь бутт юкъе бахачул тIехьагIа денз болх бе йолалургья берригa завода инженерно-технически болхлойи гIулакхера нахи юкъе а болаш йола экономически курсаш.

Чакхйоаккхаш йолча экономически реформа чулоацам болх беш волча хIара сагага дIакхачийтар духьа болхлошта юкъе лекцеш еша а беседаш е а лаьрхIад партбюрос.

Оаха дукха болх баьб къахьегам Iилман ларда тIа вIаштIехьбоаккхилга юкъедоаладара. Масала, люминационни (дийнахьара яр санна йола) сердало е ерригача цехашкеи участкашкеи, кийч а даь, къаьстта шоай тайпара гомаш оттадаьд металл лоаладеча машинаштеи из хьокхача станокаштеи гонахьа, мухьаш хьалийду средстваш кийчъяьй. Ер шу чакхдалалехьа реконструкци е лерхI сборочни металл лоаладечеи цехашка: пенашта басараш хьокхаш, ийнаш Iотохаш, конвейераш шоллагIа лини оттаяр, и. кх. дI. Хувцаденнад завода сибат. Завода территоре тIа дIаегIай 100 совгIа сомий га. Цехашка зизаш оттадаьд, паргIатагIа, цIенагIа я.

Завода цехашка хозрасчет юкъейоалаяьй. Доалдара кердача система тIа довлаш чакхъяьхача цу ерригача мероприятеша дика тоадир заводa хьокхамаш.

Иштта дерригача хьокхамашта цхьайтта бетта план кхоачашйир заводо. Цу даькъе товарни валовни продукци арахецара 100,3 процент а еш. Къахьегама овсарле 1966 шерaца нийсйича 150 процент лакхъеннай, болхлой юкъера алапи 10 сом тIакхийттад, хIаьта цунах хул дерригача алапех 12 процент, 1966 шера 10 бетта 400 эзар сома пайда баьб заводо, 1965 шера тха предприяте зе деш хиннача метте.

Кердача система тIа довлара гIулакха тхоашта карагIдаьнначох кхоачам а ца беш, оаха хIанзле кердача хьалашка болх беш йолча республикерча предприятешка бахийтар завода бехктокхамера болхлой, цар опыт хьаэцар а тхоаш долча производствана юкъеяхьар а духьа.

ХIанз йиза мероприятеш кийчъяьй оаха кердача хьалашка болх бе доладалара. Уж да укх тайпара деш: завода ерригa участкаши отделаши боахама расчета тIа йоахилга; цхьа единица хьаярга дIадодар заказа-боарама методах дIаухийтилга; совнагIа йола оборудовани дIайохкар вIаштIехьдоаккхилга, дукха кхыйола мероприятеш чакхйоахилга.

Планироване керда система лоархIаме а чоалхане а хилар теркал а деш партийни организаце ший дерригa низаш тIадерзадаьд из боккхеи лоархIамеи болх кхоачашбе ерригa коллектив оарцагIъяккхара.

Шеко яц, 1967 шера шоллагIа квартал чакхйоалаш из ерригa кийчо яь а яьккха, кхоалагIча квартале планированеи экономически стисулированеи кердача система тIа довлилга вIаштIехьдаккхара тха коллективо ший низаш а хьинар а кходерг ца хиларах.

Н. ПАШЕННЫХ,
Наьсарен-Воизаларча «Электроинструмент» яхача завода партбюро секретарь.

МАССАРЕЛ ХЬАЛХА Я МАРИЯ

Юбилейни шера дикача къахьегама толамашца накъа йоагIа Гудермесски медико - инструментальни завод. Завода лоархIамегIарча цехашта юкъе я полировочни цех. Цехе дукхагIбола болхлой кхалнах ба. Дукха ба укхаза хьинаре къахьега болхлой. Царех я полировщица Колпикова Мария. Дика бовз Марияьча ший болх. Цудухьа моллагIа шийна денна заказ сихеи дикеи кхоачашду по. Мария тха дикагIа йола болхло я, — йоах цеха мастера коммуниста В. Конарева, — социалистически яхье массанел хьалха хул из. Завода общественни вахаре а дакъа доац Марияс. Художественни самодеятельносте халха бувлараштa, илли оалараштa юкъе хул из, комсомола шийна тIадилла декхараш кхоачашду. ХIана хирургически кизагашта шлифовка еш я къона болхло.

Р. ТУРЛУЕВ.

ТЕАТРА ЮБИЛЕЙ

Самардийнахьа Х. Нурадилова цIерахча драматически театра зрительни зал хьалйиза нах гулбеннабар. 35 шу дизад Нохч-ГIалгIай театр болх бе доладеннача хана денз. Цу 35 шера театро баьча балхах, коллектива карагIдаьннача дикача гIулаккхех дийцар ший доклада тIа Нохч-ГIалгIай АССР-а заслуженни артиста, театра керттерча режиссера нов. В. Вайнштейна.

Цул тIехьагIа юбиляраш даькъала а бувцаш къамаьлаш дир ВЛКСМ Нохч - ГIалгIай обкома секретара О. Мякиева, Нохч - ГIалгIай АССР-а писателий союза правлене председатела нов. Р. Ахматовас, КПСС Урус-Мартана райкома хьалхарча секретара нов. Габисова, М. Ю. Лермонтова цIерахча драматически театра директора нов. Шаповаленко а, Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен филармоне художественни кулгалхо волча композитора У. Бексултанова, дукха кхычар.

Гулбеннараштa массанена баркал аьлар театра директора нов. Хамидова. Торжественни сайре къамаьл дир Нохч - ГIалгIай АССР-а культура министра нов. В. А. Татаева. ТIаккха хьаьший театра кийчъяьча выставкага хьежачул тIехьагIа артистaша шоаш уттаяьча тайп-тайпарча спектаклай доакъош гойтар гулбеннараштa.

А. АЗИНА.

Анкарана юкъе Турца паччахьалкхени политическими деятела, Турецки Республика эггара хьалхарча президента Кемаль Ататюрка дегIача памятника юххе.

В. Соболева сурт.

ТАСС фотохроника.

«СИЙНАЧА КНИЖКА» ТЕШАЛ ДУ

Германи низагIа екъара бехке малав? Боннски реваншисташ сел оаргагIа хIана баьнаб из ши-шегIа екъаялар чIоагIдари иштта йолаш даим лоаттаяри духьа? Хабара а доацаш, гIулакхаца кIаьд ца луш къовсам лоаттабер малав демократически машар безеи бIарчча цхьа немецки паччахьалкхе хилийтар духьа?.

Цу хаттараштa жоп лу ГДР кхыча мехкашцарча гIулакхий министерства кийчдаьча «Сийнача книжко». Книжкана юкъе гулдаь документаш «Иштта йийкъар Германи» аьнна дерригнешта а юкъара цхьа корта а оттабаь деннад. Харцъе йиш йоацача фактай меттаца хьагучабоаккх книжко немецки къам бIарчча цхьана хилара духьала малхбузехьарча державаша къайлагIа барт беши чакхбоаккхаш лелабаь массе тайпара тийша болх. «Сийнача книжка» 176 оагIув — из Малхбузенера миллионаш немецки гражданаш Малхбоалехьарча шоай дай-мехкахоех дIакъоастабаьраштa массехк эзарза тохаш йола хIама.

Цунца цхьана документашa цIенхаштта хьагучадоаккх ФРГ дерригача немецки халкъа хьалхара хьаувтта тIертилга корта боацаш гIулакх хилар. Ерригача материалашта юккъе гIолла цIе така санна чакхйоал бIарчча цаI а баь мохк юхаметтаоттабар духьа, керда, демократически, машар безаш йола Германи бахьан долаш лерраrIеи тIагIерттан къовсам лоаттабаьри лоаттабери алхха Германски Демократически Республика, Германе дерригa прогрессивни низаш хилар хьахьокхаш йола уйла.

Дукххача меттала кепатеха арадаьхача книжка итташ эзараш экземпляраш массехк ди далалехьа дехкад ГДР тикашкеи киоскашкеи. Дешараша дехарах цIаькха кепатеха арадакха кийчдеш да из. Цо боннски кхыча мехкашцарча гIулакхий ведомствера бараш корзагIа ца бахеи цар са ца хьовзадеи йиш яцар.

Кердадарий кепайоазон агентства (АПН) дешараштa лаьрхIа кепатох «Сийнача книжка» тIара цхьайола моттигаш.

* * *

Германи эшабаь мохк бар. ХIаьта эшаваьр мала вар? Немецки къам дар? Немецки къаманна метте яцар Германски фашизм...

Халкъа антифашизм юхадийнъяра гIулакха юкъеоза чIоагIа безам а болаш эмиграцера, фашистски концлагерашкара, подпольера юхабаьхкар антифашисташ. ХIаьта уж цу декхарах лоархIа а бир. Масала, 1945 шера 8-ча мае вIалла газ, хий, электроэнерги йоацаш йисача Дрездело 1945 шера 5-ча июне 80 эзар кубометр совгIа хий делар. Бомбаш чуеттача хана йохаяь хинна Гете музей, юхаметтаоттаьчул тIехьагIа, 1945 шера 28 августе Веймаре хьайийлар. Музей хьаелла ди сийлахьвоккха немецки поэт ваь 196 шу дузача денца нийсдир.

1945 шера 14 июле бIарчча демократически фронт вIашагIъйоллар духьа немецки столице — Берлине гулбелар 4 антифашистско-демократически парте викалаш. Цигга цхьа ший тайпара принципиально кердадар хьахилар: бIарчча цхьа фронт вIашагIйоллаш мел хиннараштa дагалаьттар цаI дар — къаьнара хIамаш дадоахилгеи керда вахар хьаделгеи.

1945 шера 17 июле Потсдаме хьайийлар котъяьннача 4 державa конференци. Конференци чакхйоаллаш (2 августе) дIаязъяьча белгалонашка бакъйир Советски Союзо хьаллоаттаеш йола Германецарча гIулакхий керттера принцип: германски милитаризми нацизми ший овлаш а тIехьа дIайоахилга, зуламаш дарах бехке бараштa таIазар делга, бIаркчача цхьан Германе чIоагIа къахьегарца ший керда вахар хьалде немецки халкъа торо лулга.

«Цу наькъа тIа яргья антифашистско - демократически партей бIарчча фронт», — хьакхайкадир 1945 шера 12 августе цунна юкъе дакъа лоацача партеша Патсдаме тIаийцача решеней хьакъехьа.

Германе Малхбоалехьара антифашисташ цу сахьате Потсдамски соглашени кхоачашъе болабелар. 1945 шера сентябре лаьттан реформа чакх а яьккха, цар дIаяьккхар юнкерство — прусско-германски милитаризма из чIоагIале, — лаьтта дIаделар цун бокъонца болча даьшка — ахархошка.

Образоване системана демократически реформа яро юхь дIайолайир дешара заведенешкара нацистски дух ший овлаш а тIехьа дIаяккхара. 1945 шера ноябрь хьатIакхоачаш арахийцар 2.850.000 школьни учебник. ТIом дIабаьнначул тIехьагIарча шерашка эггара хьалха школашка болх дIаболабир 15000 антифашистски хьехархочо.

Байдда дIабахача тIемеи нацистски зуламхой когаметта дIа а этта, къаьстта лоархIамерча дукххача предприятештеи учреждепештеи кулгалделга чоалханеча хьалашка ц... бе деллар мугIарерча наха. Дукха духьаленаш дIайоахар цар энтузиазмо.

Мехка къаьст-къастача районашка хобенна Iацар керда никъ, машараи демократенеи тIакхувлга. Керда вахар хьалдара малхбузехьарча оккупационни кхаь зоне вIашагIкхийтар демократически низаш. Дукххача моттигашкара самоуправлени бовзаш болча антифашистски бе ера.

Цхьабакъда, демократи юххьанца дегIакхувла гIортара хьалхашка эттар общественни прогресс юкъахйоахаеш, Малхбузен Германе а ратушашка, фабрикашка, банкашка, школашка дIакхача кхелехьа антифашистски демократи юхакъувлаш хинна цIенхашттара духьаленаш.

Ховшше а деш дарий из? Цу тайпара антигитлеровски коалице керттера принципаш дIакховса лерхIаш дарий из? Дукххача социал-демократашца цхьана гIулакхаш леладеш хинна коммунисташ керте латтача Германе антифашисташа къа а хьегар, къовсам а лоаттабора ший территоре тIара кхы цIаккха а тIом болабала йиш йоацаш йола бIарчча цхьа Германи хьаяр духьа.

...ЛеррагIа демократизаци еш латтар Германе Малхбоалене. Саксоне лаьттай управлене 1945 шера 29 октябре решени тIаийцар ший металлургически болат лоаладечеи заводашца нацистски Германе тIема промышленноста эггара низ болашагIа йолча магнатех хиннача Фридрих Флика имуществана экспроприаци еш хиларах. ТIом болча хана Флика концерна предприятешка букъ хьалийс ца беш низагIа болх байтаб 40.000 совгIа болча кхыча мехкашкарча болхлошка, концлагерашкарча тутмакхашка, тIема пленнешка. Цу цхьан ханна «Таймс» яхача лондонски газето яздора, кхы тайпа сурт да Малхбузен Германердар, «цига лаьрхIа юхакъувл паргIата профсоюзаши демократически партеши дегIаухилга», яхаш. Гитлераца айхха ювлаенна хинна промышленноста магнаташ командни посташ тIа йисар. 1946 шера 29 октябре араяьннача номер тIа «Сатердей ивнинг пост» яхача кIиранна цкъазза араювлача доккхача американски журнало болата трестах яздора: «ХьалхагIа нацистски парте членаш хиннача 360 совгIча бехктокхамерча болхлоех лаьцараш верригаш а 33 мара вацар. Вож юхебисараш шоаш хьалхагIа хиннача моттигашка болх беш ба. Цхьабакъда, лийцараш а дукха ха ялалехьа юха а хьахийца бар». Альфрид Крупп фон Болен унд Гальбах, масала, Гитлера машшa герз телаш хинна из поставщик американски тIема трибунало ерригa имуществo хьа а йоаккхаш чувалла 12 шу суд яь вар. Цхьабакъда, набахта веллачул тIехьагIа 3 шу даьннача гIолла Крупп юха а хIанз 100 совгIа предприяти чуйоагIаш йолча ший йоккхача концернана керте эттар. США тIема трибуналаша судамаш яь хинна Фридрих Флик, «ИГ-Фарбен» яхача концерна боккхий викалаш Бютефиши Амброси, хIаьта иштта кхыбола тIема зуламхой — йоккхача промышленноста викалаш, набахта лоацца ха лькккачул тIехьагIа, юха а корталмукъа а баьнна, доккхий гIулакхаш кара а ийца дIабоалабелар.

1949 шера бIаьстан юхье США тIема министерства следственни комиссе заключени йир «Малхбузен Германерча цхьанна а йоккхача монополистически объединенена - зе хиннадац» аьнна.

1945 шерагара 1947 шерага кхаччалца йолча хана немецки халкъа къаман цаIала чIоагIа атакаш а еш хилар Малхбузен Германе реставрационни дегIаахар. 1945 шера октябрь бетте а тIехьа ХДС воккха политически деятель Конрад Аденауэр оарцагIваьлар оккупаци яь хинна малхбузехьара кхо зона вIашагIа а теха Рейнаи Эльбанеи юккъе сепаратни паччахьалкхе хьаяр духьа. ТIехьагIо малхбузенгермански бундестага хьалхара председатель хиннача д-ра Эрих Келера хьакхайкадир: «Германи бIарчча цаI хулга вай тIаэцаш дац, пагахьа санна ерригача Германена доал делга социалистически низий вIаштIехьдаргдолаш хуле».

Христиански демократически союзо (ХДС) лелаяь Германи екъарах йола доктрина геттара нийса йоагIаш яр малхбузехьарча державай, эггара хьалха, ВIашагIкхийттача Штатий... политически планашца. СССР-цеи кхыча социалистически мехкащеи моастагIал дола гIулакхаш леладара тIера хьайоагIаш йола ший доктрина хьакхайкайир Трумэна 1947 шера марте. Боккхий промышленникаши цар партеши керте латташ хиннача Малхбузен Германена «европейски тура» дакъа хьожадора.

Потсдаме бIарчча цхьа Германи хьаяра программа оттальйоллашехьа а, ХДС-ои Малхбузен Германерча кхыча реваншистски низашеи хьаллоаттаеш йолча малхбузехьарча державаша шоай дерригa низаш тIадахийтар 1946—1947 шерашка из цаIал дохадар духьа. Цунца дувзаденна «Нью-Йорк геральд трибюн» яхача газето 1947 шера 20-ча декабре яздора: «Ялта зама дIаяхай. Германи екъаро вай кулгаш доастаргда, Малхбузен Германи малхбузехьарча паччахьалкхений системана юкъеоза йиш хулийтаргья».

Цу цхьан ханна (1946—1947 шш.) Малхбузенгахьара державаш Париже, Москве, Лондоне хиннача кхыча мехкашкарча гIулакхий министрий совещанешка чIоагIа духьалйийлар централь германски паччахьалкхе вIашагIйолларах лаьца еннача советски предложенена, хIаьта цар дIалийцача зонашка тIа-тIа чIоагIагIа лелабора Германи екъара, юххьанца — Бизони оалаш яр вIашагIйоллара (американскии английскии зонех) тIаберзабаь никъ. Цу хана бокъонца барта яр уж боккхийча малхбузенгермански промышленникащеи малхбузен германски ХДС-ерча политически викалащеи къаьстта а Аденауэраца.

(АПН).

Къоначар семинар

27—28 декабре Нохч-ГIалгIай АССР писателий Союза Правлене дIайихьар вай республикерча къоначa писателий а поэтий а семинар. Семинара хьалхарча дийнахьа парте XXIII-ча съезда соцамех а художественни литература декхарех а лаьца къамаьл дир писатела М. А. Сулаева. Цул тIехьагIа Нохч - ГIалгIай фольклорах дийцар филологически Iилмай кандидата А. Мальсагова. Нохчий а гIалгIай а къонача писателий профессиональни говзалах семинаре къамаьлаш дир Iилман болхлоша Хь. Туркаевеи А. Мальсаговеи.

Семинара балхо а къонача писателийи поэтийи йоазонаш дашхаро а хьахьекхар вай республике тIакхуваш болча писателий говзал хIара денна лакхлуш хилар, цар деш долча йоазоний вахарцара бувзам шаьрлуш хилар. ХIанзле цар хьинарца хьакхеллай дукха а лоархIам болаш йола поэтически а прозаически а произведенеш. Царех я Албаков Джабраила, Дикаев Мохьмада, Шейхиев Iалваде, Плиев Махьмад - СаIида, Гагиев Гирихана, иштта кхы дукхачар а произведенеш. Цох лаьца дийцар семинаре С. Арсанова, Ю. Юсупова, А. Ведзижева, М. Дикаева, иштта кхычар а.

ШоллагIча дийнахьа семинаре нохчий а гIалгIай а писателаша кулгал а деш дIайихьар занятеш.

Семинар чакхйоалаш къамаьлаш даьча писателаша Базоркин Идриса, Хамидов Iабдула кхы цIаькха а белгалдаьхар дIахо йодача хана республика къонача писателашта хьалхашка латта декхараш.

А. БАЛАБАНОВ.

Редактора М. К. ЛЬЯНОВ.

РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный, ЦIеча фронтовикий улица, 15. Телефонаш: редактора — 2-41-23; редактора зам. — 2-30-91; бехктокхама секретара — 2-45-48; партийни вахареи, промышленни, юртбоахамеи, культураи, письмойи отделий — 2-25-72; корректорске — 2-09-20.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул. Красных фронтовиков, 15. Телефоны: редактора — 2-41-23; зам. редактора — 2-30-91; ответственного секретаря — 2-45-48; отделов партийной жизни, промышленного, сельскохозяйственного, культуры и писем — 2-25-72; корректорской — 2-09-20.

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Революце проспект 7/84.

Типография из-ва «Грозненский рабочий», проспект Революции 7/84.

СФ04800. Заказ № 6762.